

POPULAARNE SARI
MARKSISMI-LENINISMI ALALT

I. GLAGOLJEV

MILLES PEITUB
VASTUOLUDE PÕHJUS
IMPERIALISTLIKE MAADE
VAHEL

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

A-21358 III

Populaarne sari marksismi-leninismi alalt

I. GLAGOLJEV

MILLES PEITUB
VASTUOLUDE PÕHJUS
IMPERIALISTLIKE MAADE
VAHEL

100710 1956.10.15
Eesti Riiklik Kirjastus
11028

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1956

Originaali tiitel:

И. Глаголев

В ЧЁМ ПРИЧИНА ПРОТИВОРЕЧИЙ МЕЖДУ
ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИМИ СТРАНАМИ

Москва, 1956

Tõlkinud V. Tamm

2

Tartu Riikliku Olukooli
Raamatukogu

41059

Teatavasti on kapitalistlikud riigid alati olnud üksteisega vaenujalal, riius ja konfliktides, mis sageli kujunesid avalikeks relvastatud kokkupõrgeteks — veristeks sõdadeks.

Vanema põlvkonna inimestel on Esimene maailmasõda hästi meeles. Selles sõjas võitlesid üksteisega kõige võimsamad kapitalistlikud suurriigid, kes olid lõhenenud kahte vaenulikku leeri.

Meil on hästi meeles ka Teine maailmasõda. See sõda algas kapitalistlike riikide ühe rühmituse kallaletungiga kapitalistlike maade teisele rühmitusele.

Mispärast puhkesid need sõjad üldse? Mis kutsus need esile?

Rahva kõnekäänd ütleb: «kus suitsu, seal tuld». See tähendab, et ilma põhjuseta ei toimu ükski sündmus. Samasugune lugu on ka sõdadega, mis aeg-ajalt on tekkinud kapitalistlike riikide vahel. Ärgem rutakem nende sõdade põhjuste seletamisel ette. Nendest jutustame edaspidi üksikasjaliselt. Kuid ühes asjas ei ole kahtlust: kui neid sõdu juba kord peeti, siis on selge, et nendest osa võtavad kapitalistlikud riigid võistlesid mingil alal üksteisega, üks tahtis teiselt midagi ära kiskuda, nad ei suutnud midagi üksteisega jagada rahulikult.

teel, milleski läksid nende huvid üksteisele risti vastu. Teiste sõnadega, nende vahel olid vastuolud, mis pika aja jooksul olid kujunenud ja omandasid vahel väga terava iseloomu.

Missugused vastuolud need siis on? Missugused on neid vastuolusid tekitavad põhjused? Nende küsimuste selgitamine ongi käesoleva brošüüri ülesanne.

VÕITLUS KAPITALISTIDE VAHEL KASUMITE PÄRAST

Kapitalistliku tootmise eesmärgiks on kasumi saamine

Selleks, et tunda vastuolude põhjusi kapitalistlike riikide vahel, tuleb ennekõike selgitada, kuidas on organiseeritud majanduselu nendes maades, missuguste klasside huvisid teenindab tootmine ja mis on tootmise eesmärk.

Teatavasti kuuluvad kapitalistlikes riikides tehased ja vabrikud, šahtid ja kaevandused, maa ja metsad, pangad ja kauplused, raudteed ja aurikud kapitalistidele-eraomanikele.

Kapitalistlikes ettevõtetes toodetud kaubad lähevad müügile. Ettevõtte omanik-kapitalist püüab seejuures saada ja saabki oma kauba eest hoopis rohkem, kui ta kulutas selle kauba tootmiseks. Kui kapitalist saaks oma kauba realiseerimisel samauguse summa, kui ta kulutas kauba tootmiseks, kaotaks tootmistegevus igasuguse mõtte tema jaoks. Kasumi saamine on kapitalistliku tootmise peamine eesmärk. Kapitalistid kasutavad saadud kasumi tootmise laiendamiseks, isiklike vajaduste ja kapriiside rahuldamiseks.

Mispärast on kapitalistil võimalik müüa kaupa

tunduvalt kallimalt kauba omahinnast? Seda saab mõista ainult sel juhul, kui me tähelepanelikult uurime kaubatootmise käiku.

Kuid selleks tuleb meil eelkõige selgitada, mis määrab kauba väärtuse, millest see sõltub.

Kauba väärtuse määrab kindlaks ühiskondlikult vajalik tööaeg, mis kulutatakse kauba valmistamiseks. Mida rohkem antud ühiskondliku tootmise tingimustes kulutatakse vajalikku tööaega ühe või teise kauba tootmiseks, seda suurem on viimase väärtus. Kui näiteks 20 meetri riide tootmiseks tuleb kulutada 8 töötundi, ühe paari kingade valmistamiseks aga neli tundi, siis on 20 meetri riide väärtus kaks korda suurem ühe paari kingade väärtusest.

Kauba väärtus väljendub hinnas, teatud rahasummas. Rahaga mõõdetakse kõigi kaupade väärtust.

Töäjõud kapitalismi tingimustes on samuti kaup. Selle kauba omanik on palgatööline, kellel ei ole tööriistu ega tootmisvahendeid ja on sellepärast sunnitud oma tööjõudu kapitalistile müüma. Mis määrab ära tööjõu väärtuse? Tööjõu väärtuse määrab ära kõigi nende kaupade — toidu, riiete, jalanõude, elamu jms. väärtus, mis tööline vajab oma elujõu ja töövõime taastamiseks, samuti ka nende vahendite väärtus, mis on vajalikud töölise perekonna ülalpidamiseks ja tema enda ameti õppimiseks.

Tööjõu iseärasus seisab selles, et ta võib luua suuremat väärtust, kui tööjõul enesel on. Just selle tööjõu omaduse tõttu on võimalik töölisest välja pressida kapitalistile huvipakkuvat kasumit. Vaatame, kuidas see toimub.

Kauba tootmiseks peab kapitalistil olema vastav sisseseade (tehaseruumid, tööpingid, masinad) ja

vajalik tooraine (metall, puuvill jne.). Ta peab samuti töölisi palkama, kes lasevad tööpingid ja masinad käiku ning muudavad tooraine valmiskaubaks, nagu näiteks metalli — instrumentideks ja puuvilla — riideks jms. Valmiskauba väärtusse kuulub nii tooraine, amortiseerunud seadmete kui ka tööjõu väärtus. Kapitalist aga müüb nüüd valmis kauba hinnaga, mis ületab selle tootmiseks tehtud kulutused (tootmiskulud), see tähendab, et kapitalist tagastab endale tootmisprotsessis kulutatud kapitali ülejäägiga.

Kust tekkis see ülejääk?

Oletame, et keskmise kvalifikatsiooniga tööline valmistab kümnetunnise tööpäeva jooksul kakskümmend metallest. Nende esemete valmistamiseks kulutatud metalli eest maksis kapitalist 8 dollarit, seadmete amortisatsioonikulu oli 2 dollarit, töölisele aga maksab kapitalist 5 dollarit päevas, see tähendab niipalju, kui tööline vajab oma töövõime taastamiseks. Turul aga müüakse valmisesemed hinnaga üks dollar tükk ja ettevõtte omanik-kapitalist saab seega töölise poolt toodetud kauba eest kokku kakskümmend dollarit.¹

Kui kapitalist kulutas esemete tootmiseks viisteist dollarit, siis mispärast on nende väärtus turul viis dollarit kõrgem? See on sellepärast kõrgem, et tööline, kes valmistab metallist eseme, lõi päeva jooksul väärtuse, mis võrdub kümnele dollarile, kusjuures töölise tööjõu väärtus võrdub viiele dollarile.

Just see vahe tööjõu päevase väärtuse ja töölise poolt kümnetunnise tööpäeva jooksul loodud väär-

---

¹ Nii selles, kui ka järgnevas näites arvestame, et tööline loob ühe töötunni kestel vääruse, mis rahas väljendub ühes dollaris ja et turul seda kaupa müüakse väärtuse järgi.

tuse vahel ongi lisaväärtus, mille ettevõtte omanik omandab tasuta. Kauba müümisel saadud lisaväärtus ongi kapitalisti kasum.

Kasum on kapitalisti tegelik tulu, mida loob tööliste tasumata jäänud lisatöö.

Niisiis kapitalistid, kasutades seda, et tootmisvahendid ja tööriistad on nende käes, eksploateerivad töölisi, saavad palgatöölistele tasumata tööarvel hiiglasuuri tulusid ja omandavad mõõtmata rikkusi.

Kapitalistlik konkurents

Meie tegime kindlaks, mis eesmärgil organiseeritakse kapitalistlikus ühiskonnas kaubatootmine, mis määrab kindlaks kauba väärtuse ja kuidas kujuneb kapitalisti kasum. Järgnevalt vaatleme, mis toimub turul, kus kõiki neid kaupu müüakse.

Viies kauba turule puutub kapitalist seal kokku teiste kapitalistidega, kes samuti müüvad oma kaupa. Igaüks on muidugi huvitatud oma kauba täielikust ja kasumiga realiseerimisest. Kui turul leiduks alati küllalt ostjaid, kes suudavad osta kogu kaubahulga kehtivate hindadega, siis võivad kapitalistid olla muretud — igaüks realiseeriks oma kauba täielikult. Kuid selles asi seisabki, et kapitalistlike riikide turgudel on alati rohkem kaupu, kui seda suudab osta ostjate põhimass — töörahvas oma kehva teenistuse juures. Kapitalistid püüavad üksteiselt iga hinna eest ostjaid üle lüüa, kasulikumalt ja kiiremini oma kauba täielikult realiseerida ja seega muuta kasumiks kogu lisaväärtus, mis töölistel on loonud.

Kapitalist, kes ei realiseerinud oma kaupa täielikult, saab kahju ja ei ole tihti enam võimeline

oma ettevõtet edasi pidama. See toimub järgmiselt.

Võtame alguseks üpris lihtsa näite. Oletame, et turule tuli sada kingade ostjat ja kaks ettevõtjat, kes neid müüvad. Kummalgi ettevõtjal on 60 paari kingi, kuid iga ostja suudab osta ainult ühe paari kingi. Mis toimub siis müügi lõppemisel? Kui üks kapitalist realiseerib kogu oma toodangu, siis teine saab realiseerida ainult 40 paari kingi; kakskümmend paari kingi jääb tal järele. Esimene kapitalist, kes laseb saadud rahast osa uuesti käiku, võib tootmist jätkata ning kui turutingimused võimaldavad, siis seda ka laiendada. Teine kapitalist aga, keda turul tabas ebaõnn, on halvemal olukorras. Veel üks-kaks niisugust ebaõnne ja ta ei saa tootmist isegi endistes piirides jätkata. Oma kaupa ta ju täielikult ei realiseerinud. Järelikult, kui tal ei ole raha tagavaraks ja tal ei õnnestu seda ka laenata, siis ei jätku tal raha ei töölistele palga maksmiseks ega ka tooraine ostmiseks jne. Seda kapitalisti ähvardab laostumine.

Kõige eeltoodu põhjal on kerge mõista, mis pärast kapitalistid lakkamatult, iga päev peavad üksteisega konkurentsivõitlust oma kaupade realiseerimise pärast.

Kellel siis õnnestub selles võitluses võita?

Ennekõike sellel, kes pakub ostjale kaupa odavama hinnaga. Kuid seda saab teha ainult see kapitalist, kelle kaupade tootmiskulud on väiksemad ja kellele järelikult iga kaubaühik maksab vähem. Missugusel teel ta seda saavutab?

Oletame, et kahes erineva peremehe jalanõude-tööstuses töötab kummaski kümme töolist. Iga tööline toodab kümne töötunni jooksul ühe paari kingi, kasutab seejuures mõningaid lihtsaid tööriistu ja saab oma töö eest viis dollarit päevas.

Kui nahk ja ühe paari kingade valmistamiseks vajalik muu materjal maksab neli dollarit, tööriistade amortisatsiooniks kulub veel üks dollar, siis maksab ühe paari kingade tootmine nii ühel kui teisel ettevõtjal kümme dollarit, kümne paari kingade tootmine aga sada dollarit. Ettevõtjad müüvad aga kingad viisteist dollarit paar, sest lisaväärtus, mis iga tööline loob viie tasumata töötunni jooksul, võrdub rahas viiele dollarile, mis läheb kauba hinnasse.

Oletame edasi, et esimene, rikkam ettevõtja ostis masina, mis toodab kuus paari kingi päevas ja et sellel masinal töötab üks tööline. Kui nüüd ettevõtjal ei ole lisakapitali suure koguse toormaterjali ostmiseks, vallandab ta otsekohe viis töölist ja jätab tööle ainult neli töölist, kes töötavad käsitsi ja veel ühe töölise, kes töötab masinal. Nüüd maksab kümne paari kingade tootmine sellel jalanõudetöösturil mitte enam sada, vaid seitsekümmend viis dollarit sel juhul, kui toormaterjali ja sisseseade amortisatsioonikulud jäävad endiseks. Ühe paari kingade tootmine maksab tal nüüd mitte enam kümme, vaid 7,5 dollarit ja ta võib kingapaari hinda ajutiselt alandada 12,5 dollarile, saades seejuures samasugust kasumit nagu ennegi, s. o. viis dollarit igalt paarilt. Mõistagi, ostja ostab odavamad, mitte aga samasuguse kvaliteediga kallimad jalanõud. Järelikult, kauba realiseerimine teisel jalanõudetöösturil, kellel ei ole raha masina ostmiseks, väheneb tunduvalt ja väga võimalik, et ta üldse peab loobuma kingade tootmisest. Tulevikus aga võib ettevõtja, kes masina abil oma konkurendid turult välja tõrjus, uuesti kingade hinda tõsta. Nii toimub see senikaua, kuni teised jalanõudetöösturid ka endale masinad muretsevad ja vähendavad jalanõude tootmiskulu-

sid. (Tuleb silmas pidada, et kapitalist muretseb ainult siis masinad, kui see talle on kasulik. On aga masinate ostmise ja kasutamise kulud suuremad kui kulutused tööliste palga näol, keda masin asendab, ei osta kapitalist masinaid. Masin ei ole kapitalistile mitte tööliste töö kergendamise, vaid oma kasumite suurendamise vahend).

Edasi. Iga kapitalist püüab oma töölistele maksta vähem ja sundida neid töötama rohkem. Ettevõtte omanikul, kus toodetakse masinatega, on võimalik tootmist organiseerida selliselt, et ta pressib töölisest välja endisest rohkem tööd ja säilitab seejuures endise töötasu. Suurendades masinate töökiirust, sunnivad kapitalistid töölisi töötama intensiivsemalt ja looma endise pikkusega tööpäeva kestel ja endise töötasu eest suuremat lisaväärtust, kui käsitsi töötamisel. Võrreldes väikeettevõtte omanikuga, loob see suurettevõtte omanikule parema, soodsama olukorra kauba realiseerimisel. Ainuüksi suurbiznessil on võimalik ehitada või osta mehhaniseeritud suurettevõtteid, tunduvalt suurendada oma kaubatootmist ja järelikult ka oma kasumit. Väikekapitalistid aga kaotavad konkurentsivõitluses ja lõpuks paljud nendest laostuvad.

Eriti terav võitlus areneb kapitalistide vahel, kes toodavad ühesuguseid kaupu, nagu meie poolt toodud näites. Kuid omavahel ei konkureeri mitte üksnes ühe ja sama tootmisharu kapitalistid, vaid ka mitmesuguste erinevate tootmisharude kapitalistid, kellest igaüks püüab sügavamalt käe tarbija rahakotti pista.

Üksteist püüavad välja tõrjuda ka kapitalistid, kes toodavad samasuguseid esemeid erinevast materjalist. Nii näiteks teevad trikootöösturid karjuvat reklaami, püüavad ostjat igati veenda, et

trikoo on riidest parem, et trikooesemete ostmine on tunduvalt kasulikum kui riidest valmistatud esemete ostmine. Samasuguseid võtteid kasutavad ka riidetöösturid. Iga hinna eest, igasugusel ausal ja ebaausal teel püüavad nad ostjaid oma konkurentidelt — trikootööstureilt üle lüüa.

Äge võitlus toimub samuti toorainet ja teisi tootmisvahendeid ostvate kapitalistide ja neid kaupu müüvate kapitalistide vahel. Esimesed püüavad odavamalt osta, teised kallimalt müüa.

Ajades taga kõrgeid kasumeid, püüab iga kapitalist naabrile auku kaevata, saada tema arvel kasu ja asuda turul naabri kohale. Kapitalistide omavahelistes suhetes kehtib reegel: «Inimene on inimesele hunt».

Eespool märkisime, et kapitalistid püüavad igal viisil vähendada tööliste palka. Sellega alandavad nad ka tööliste elatustaset. Töötajatel jääb ikka vähem raha järele, millega nad saavad osta endale vajalikke kaupu.

Ühest küljest püüavad kapitalistid tootmist laiendada ja paisata turule rohkem kaupu, teisest küljest aga alandavad nad ise töötava elanikkonna ostujõudu. Seetõttu jääb realiseerimata suur osa kaupu. Aeg-ajalt koguneb nii suur kogus müümata kaupa, et kapitalistid peavad tootmist piirama, seda vähendama ja palju töölisi vallandama. Saabub majanduskriis. Väga palju seismajäänud kaupu, milledele ei leidunud ostjaid, hävitavad kapitalistid ära. Kapitalistlik majandus elab üle sügava languse, paljud kapitalistid laostuvad, osa vabrikuid ja tehaseid jääb seisma ja miljonid vallandatud töölisel täiendavad töötute armeed.

Kriisi ajal on veelgi raskem kaupu realiseerida ja kasumit saada ning iga kapitalist võitleb veelgi raevukamalt oma konkurentide vastu. Kriisi ajal

muutub kaupade realiseerimine kapitalistlikele ettevõtetele elu ja surma küsimuseks. Küsimus ei seisa enam selles, kas üks või teine kapitalist saab suuremat või väiksemat kasumit, vaid selles, kas ta peab vastu või laostub.

Me nägime, et kapitalistlike ettevõtjate vahel toimub lakkamatu konkurentsivõitlus kasumite saamise pärast, et selles võitluses tulevad võitjaks kõige tugevamad, kõige rikkamad kapitalistid, suurte vabrikute ja tehaste peremehed. Suurtöösturite eelistest võitluses väiketöösturitega meie juba kõnelesime. Nüüd aga püüame selgitada, kuhu viib üha ulatuslikum kapitalistlike ettevõtete suurendamine ja kuidas see avaldub nende omavahelistes suhetes.

Monopolide tekkimine. Imperialism

Peamistes kapitalistlikes maades kontsentreevus möödunud sajandi lõpul tähtsamate kaupade tootmine suurtesse vabrikutesse ja tehastesse, kus toodeti nende maade tööstussaaduste põhiline osa. Väikesed ja keskmised ettevõtted hakkasid etendama teisejärgulist osa, nende seisund muutus äärmiselt ebakindlaks.

Varem, kui turul kauples suur hulk väiketööstureid, ei olnud neil võimalik omavahel kokku leppida. Nüüd aga, kui mingi kauba põhiline hulk toodeti mõnes üksikus suurkapitalisti ettevõttes, oli suurkapitalistidel võimalik kokku leppida mitte hindade alandamises, vaid, vastupidi, selles, et müüa kaupu võimalikult kõrge hinnaga. Kõrgeid hindu, mis kehtestati suurtöösturitevahelise kokkuleppega, nimetatakse monopolseteks hindadeks, ettevõtjate ühendusi aga **monopolideks**.

Monopol on mitme kapitalisti ühendus ehk liit,

kes on koondanud oma kätte ühe või mitme tööstusharu põhilise toodangu ja selle realiseerimise ühtsete kõrgete hindadega, maksimaalse, s. t. ülikõrge kasumi saamiseks.

Kui mõnes majandusharus tekivad monopolid, ei jää ostjatel muud üle, kui osta selles tootmisharus toodetavaid kaupu monopoolsete, kõrgete hindadega. Sest odavamaid kaupu ei ole peaaegu kuskilt leida! . . .

Möödunud sajandi viimasest veerandist alates omandasid monopolid kapitalistlike maade majanduselus üha suurema võimu. Järk-järgult haarasid nad oma kätte rasketööstuse ning paljud kerge- tööstuse harud, raudtee- ja veetranspordi, sise- ja väliskaubanduse. Nii näiteks valitsevad tänapäeva Ameerika Ühendriikide mustmetallurgia- tööstuses kaheksa monopoli, kelle kontrolli all on 83 protsenti riigis toodetavast terasest. Autotööstuses etendavad otsustavat osa kolm firmat, elektrotehnika alal kaks firmat. Inglismaal on ühe keemiatrusti kontrolli all ligi üheksa kümnendikku kogu keemiatoodangust. Monopolidel on valitsev seisund peaaegu kõigis kapitalistlikes riikides.

Monopolide valitsemine tähendas, et kapitalismi arengus algas uus ajajärk. Seda ajajärku nimetas V. I. Lenin **monopolistlikuks kapitalismiks ehk imperialismiks**.

Lenin näitas, et imperialismi ajal tekivad monopolid ja need peremehetsevad mitte üksnes tööstuse, vaid ka panganduse alal. Kujunevad välja ülisuured pangad ja pankade liidud, kuhu on kontsentreerunud hiiglasuured rahasummad. Laenates tööstusettevõttele suuri summasid, astuvad pangad nendega tihedasse sidemisse. Pankurid muutuvad sageli tehaste ja vabrikute kaasomanikeks, töösturid aga pangajuhatuse liikmeteks.

Järelikult haarab igas kapitalistlikus riigis käputäis suurpankureid ja tööstureid oma kätte kõik tähtsaimad majandusharud, käsutavad selle maa kõiki varasid.

Ajades taga ülikõrgeid kasumeid, suurendavad kapitalistlikud monopolid veelgi enam töölisklassi ekspluateerimist, intensiivistavad äärmiselt tööliste tööd, pigistavad töolistelt välja suure hulga lisaväärtust. Vähendades tööliste palka ja kehtestades samal ajal monopoolsed kõrged hinnad esmajärgulistele tarbeainetele, jätavad monopolistid miljonite proletaarlaste osaks vaesuse ja nälja. Töölisklassi materiaalne olukord halveneb järsult. Kasvab tööpuudus, mille all alaliselt kannatavad miljonid inimesed, kellel ei ole isegi hädavajalikke elatisvahendeid. Tööliste toit muutub järjest kehvemaks. Neile ei ole enam kindlustatud riietus, elamu ja kodused tarbeesemed. Haigus ja surm külastavad üha sagedamini tööliste kortereid ning viivad enneaegselt hauda tuhandeid inimesi.

Imperialismi ajal suureneb samuti tööliste poliitiline rõhumine. Monopolistid taotleavad valitsuselt igal viisil niisuguste seaduste vastuvõtmist, mis vähendavad töörahva õigusi ja vabadusi, keelavad töolistel organiseeritult võidelda elutingimuste parandamise eest, korraldada streike jne.

Kõik see tekitab töolistes sügavat pahameelt ja teravdab klassivõitlust proletariaadi ja kodanluse vahel. Vastuolu töö ja kapitali vahel muutub imperialismi ajal äärmiselt teravaks. Imperialism viib töölisklassi vahetult sotsialistliku revolutsioonini.

Monopolid ekspluateerivad julmalt ka töötavaid talupoegi. Ostes kokku põllumajandussaadusi madalate hindadega, sunnivad nad samal ajal

talupoega ostma tööstussaadusi monopoolsete kõrgete hindadega, mis toob kaasa töötava talurahva vaesumise ja laostumise.

Võib tekkida küsimus: kui suurkapitalistid, rajades monopole, saavad kokku leppida toodetava saaduste hulga, hinna ja turgude jaotamise kohta, kas siis ei tähenda see seda, et võitlus nende vahel nõrgeneb ja et konkurents võib üldse kaduda? Ei, ei tähenda.

Esiteks, konkurentsivõitlus ei lakka ka monopolides enestes. Nendes liitudes, kus liikmed juhiavad iseseisvalt tootmist ja sõlmivad kokkuleppe üksnes kauba realiseerimistingimuste, turgude jaotamise ja hinna suhtes, püüab iga kapitalist kõigi vahenditega suurendada oma osa tootmise ja realiseerimise sfääris, kindlustada endale kasulikumat turg. Seal aga, kus ka tootmine on ühendatud, toimub võitlus kasumite jaotamise pärast, juhtivate kohtade jne. pärast. Leppides kokku tootmise ja realiseerimistingimuste kohta, jäävad kapitalistid ikkagi eraomanikeks. Eraomanike vahel ei saa aga kunagi olla täielikku üksmeelt ja kokkulepet, kui asi puutub nende kasumitesse. Teiste huvisid arvestamata püüab igaüks kiskuda endale rasvasema tüki, pista oma tasku suurema saagi. Sellepärast toimub ka monopolides lakkamatu võitlus selle pärast, kes saab suurema osa üldistest kasumitest, kes osanikest-kapitalistidest tuleb suuremaks võitjaks. Mitte asjatult ei nimeetanud Marx kapitaliste vendadeks-vaenlasteks.

Teiseks, konkurentsivõitlus toimub monopolide vahel. Kui väikesed firmad võitlevad enamikul juhul riigi ühe rajooni või ühe majandusharu piires, siis omavahel võistlevate monopolide vahel võib võitlus toimuda üheaegselt riigi paljudes piirkondades ja mitmes majandusharus.

Kaubatootmisel puutuvad ühe tööstusharu monopolid kokku monopolidega teistes tööstusharudes. Nii näiteks on autotootmiseks vaja tööpinke, metalli, elektrilampe autolaternateks, kausukit kummideks jne. Automonopolid ei tooda seda kõike ise, vaid ostavad vajalikke kaupu tööpingi-, metallurgia-, elektrotehnika-, keemia- ja teistelt firmadelt. Automonopolid püüavad alandada neile tarvisminevate kaupade hinda, neid kaupu müüvad monopolid aga püüavad igati oma toodangu hinda tõsta. Sellel pinnal on nende monopolide vahel tõsised vastuolud ja toimub terav võitlus.

Omavahel peavad konkurentsivõitlust ka ühe ja sama tööstusharu monopolid kaupade realiseerimise pärast.

Kolmandaks, konkurentsivõitlus toimub monopolide ja «kõrvaliste», «metsikute» ettevõtete vahel, s. o. nende ettevõtetega, kes asuvad väljaspool monopole. Kuna monopolidel on suuremad kapitalid kui mittemonopolistlikel ettevõtetel ja neil on suured vabrikud ja tehased riigi mitmesugustes osades, siis on nad palju soodsamas olukorras kui nendega konkureerivad väikeettevõtted.

Monopolide võitlus «metsikute» firmade vastu toimub mitmesugustes vormides. Monopol, märgib Lenin, murrab endale teed igal pool ja igasuguste vahenditega, alates «tagasihoidliku» loobumISRaha maksmisest ja lõpetades ameerikalikult dünaamiidi «kasutamise» konkurendi vastu¹.

Toome näite. Kui ameerika suurkapitalist Morgan asutas terasemonopoli «United States Steel Company», siis pakkus ta küllaltki suure loobumISRaha teistele terasefirmade omanikele selleks, et

---

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 22. köide, lk. 195.

need loobuksid terase tootmisest ja annaksid oma ettevõtted üle Morgani monopolile. Samasuguse loobumisraha pakkus monopolist Rockefeller naftatööstuse ettevõtete omanikele, kui ta asutas naftamonopoli «Standard Oil». Kui aga «metsikud» firmad ei olnud sellega nõus ja konkureerisid monopolistidega edasi, siis lasid viimased käiku sageli niisugused võtted nagu «sõnakuulmatute» konkurentide kaevanduste õhkulaskmine ja naftakaevude süütamine.

Monopolistid püüavad igasuguste mahhinatsioonidega takistada mittemonopolistlike konkurentide kaubatootmist ja toodangu realiseerimist ning neid sellega turult välja tõrjuda. Kui näiteks naftamonopol lepib kokku raudteemonopolidega selles, et need ei vea mingisuguse «kõrvalise» naftafirma toodangut, siis on tihti tulemuseks mitte üksnes firma kasumite vähene mine, vaid ka selle kui iseseisva ettevõtte täielik likvideerimine.

Eeltoodust selgub, et monopolid ei kõrvalda konkurentsi kapitalistide vahel, vaid teravdavad seda veelgi enam, muutes selle eriti laostavaks ja kiskjalikuks.

Meie nägime, et iga monopol tahab tugevdada oma võimu turul ja saada rohkem kasumeid. Selleks kasutab ta igasuguseid surveabinõusid oma konkurentide vastu ja ei peatu isegi otsese vägivalla, äraostmise ja ähvarduste ees. Lenin ütles, et konkurents monopolide vahel sünnitab rea eriti teravaid ja järske vastuolusid, hõõrumisi ja konflikte kapitalistide vahel ¹.

Aja jooksul läheb kapitalistide konkurentsivõitlus kõrgete kasumite saamise eest üksiku maa raamidest välja ja omandab rahvusvahelise iseloomu,

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 246.

see tähendab, et omavahel hakkavad konkureerima mitmesuguste maade monopolid. Järgnevalt vaatleme, kuidas see toimub.

Rahvusvahelised monopolid. Maailmaturu jaotamine

Kapitalistlikele monopolidele kuuluvad suured ja ülisuured ettevõtted toodavad väga mitmesuguseid kaupu. Kuid üks asi on kaupa toota, teine asi aga seda müüa ja veel niisuguste hindadega, mis tooksid ettevõtete omanikele suuri tulusid. Just siin algavad iga üksiku maa kapitalistil tõsised raskused.

Teatavasti seisab asi selles, et peamiste tarbijate — rahvahulkade — ostujõud on madal. Neil on raske küllaldasel määral osta vajalikku kaupa. Selleks, et oma kaupa täielikult realiseerida, hakkavad kapitalistid ostjaid otsima kõrvalt, müüma seda välismaale ja otsima välisturge. Juba varem, enne monopolide tekkimist müüsid kapitalistid oma kaupu välisturgudel, s. o. võõrastel maadel. Paljud maad vallutasid nad tule ja mõõgaga, alistasid need oma ülevõimule ja muutusid seal täielikeks peremeesteks. Niisuguseid maid nimetatakse asumaadeks ¹.

Monopolide teke suurendas tunduvalt kaupade tootmist ja nüüd vajasid kapitalistid veelgi rohkem uusi turge ja uusi asumaid.

Inglise miljonär Cecil Rhodes ütles 1895. aastal: «Ma viibisin eile Londoni East-End'is (töölislina-

---

¹ Peale asumaade, kellel ei ole üldse riiklikku iseseisvust, eksisteerivad imperialismi ajajärgul veel sõltuvad ehk poolasumaad. Nendel maadel on omad valitsused ja nad on vormiliselt iseseisvad, tegelikult aga sõltuvad nad poliitiliselt ja majanduslikult arenenud kapitalistlikest suurriikidest.

osa) ja küllastasin töötute koosolekut. Kui ma kuulasin seal metsikuid kõnesid, mis olid lausa karjatused: leiba, leiba!, siis koju minnes mõtlesin ma nähtu üle ja veendusin veelgi enam imperialismi tähtsuses... Meie, koloniaalriigi poliitikamehed, peame vallutama uusi maid üleliigse elanikkonna ärapaigutamiseks, uusi piirkondi kaupade realiseerimiseks, mida toodetakse vabrikutes ja kaevandustes. Olen alati öelnud, et impeerium on kõhuküsimus.»

Rhodesi nõuandele järgnesid mitte üksi inglise, vaid ka teiste maade kapitalistid. Kõrgete kasumite säilitamiseks asusid nad kõik röövelliku koloniaalpoliitika teele, tungisid ahnelt uutele maa-aladele, kus aga sai realiseerida kaupa.

Eriti meeldivad monopolidele need maad, kus on võimalik mitte üksnes oma kaupa müüa, vaid ka odavat toorainet osta, mida nad vajavad tootmise edasiseks suurendamiseks, nagu rauda, vaske, naftat, tina, kautšukit, puuvilla jne. Nii saavad imperialistid aru «kõhuküsimusest».

Kuid imperialismi ajajärgul on **kapitali väljavedu** monopolistide kõige kasulikum äri.

Kapitalistlike maade monopolid on kogunud hiiglasuured kapitalid ja neid ei saa kohapeal täielikult kasutada ülikõrgete kasumite saamiseks, sest nende oma maade töörahval ei ole raha paljude kaupade ostmiseks; omal maal jääb põllumajandus tööstusest maha ja ei anna suuri võimalusi kapitali paigutamiseks. Lenin ütles, et vajadus kapitali väljaveo järele on tingitud sellest, et reas maades ei saa kapitali «kasulikult» paigutada põllunduse madala taseme ja rahvahulkade vaesuse tõttu. Seoses sellega veavad kapitalistid osa kapitale välismaale, see tähendab, et nad ehitavad või ostavad endale kasulikke tööstusettevõtteid teistes maades

või annavad teistele maadele — eriti mahajäänud, vähearenenud maadele kõrge protsendiga laenu. Majanduslikult vähearenenud maades, kus on vähe kapitale, on tooraine odav ja töötasu madal ning monopolistidel on võimalik saada ja nad saavadki seal tegelikult väga suuri kasumeid.

Monopolistid ongi huvitatud ainult kasumist. Rajades vähearenenud maades oma ettevõtteid, mõtlevad nad kõige vähem nende maade tööstuslikust arendamisest. Vastupidi, nad igati takistavad mahajäänud rahvastel iseseisva rahvusliku tööstuse loomist, kartes selle tööstuse võistlust kohalikul ja maailmaturul.

Niiviisi peremehetsevad kapitalistlikud monopolid mitte üksi oma kodus, vaid haaravad enda kätte ka teiste maade rikkused ja turud, kehtestades sealgi oma ülevõimu. Kapitali forsseeritud väljaveo tagajärjel teravneb konkurentsivõitlus eri maade monopolide vahel. Iga monopolist püüab oma võistlejalt üle lüüa kõige soodsamad piirkonnad kapitali paigutamiseks, muutuda seal kõikvõimsaks peremeheks, jagamatult ekspuaterida kohalikke rikkusi ja elanikke.

Ent samuti kui ühe maa suurkapitalistid lepivad omavahel kokku kaubahindade ja toodangu mahu suhtes, lepivad omavahel kokku ka mitmete maade suured monopolid maailmaturu jaotamises. Luuakse kapitalistide rahvusvahelised liidud, kes omavahel jaotavad tähtsamate toorainete tootmise ja realiseerimise turud mitmesugustes maailmajagudes, määravad oma kaupadele monopoolsed hinnad, lepivad kokku toodangu mahu ja iseloomu kohta jne.

Aastal 1907 sõlmisid kaks väga suurt firmat «General Electric Company» (Ameerika Ühendriigid) ja «Allgemeine Elektrische Gesellschaft»

(Saksamaa), kes tootsid suurema osa elektrotehnilisest toodangust kogu maailmas, omavahel lepingu, mille põhjal ameerika firma sai endale Ameerika Ühendriikide ja Kanada turu, saksa firma aga sai Saksamaa, Austria, Venemaa, Hollandi, Taani, Šveitsi, Türgi ja rea teiste maade turu. Kumbki firma võis temale «eraldatud» turgudel hoida alal oma toodangu kõrgeid hindu ja niiviisi suurendada kasumeid. Kolme aasta jooksul pärast lepingu sõlmimist kasvasid «General Electricu» kasumid 30 protsendi võrra, «Allgemeine Elektrische Gesellschafti» kasumid aga veelgi enam — 50 protsendi võrra.

Arusaadavalt oli konkurentsivõitlus väga raske selle rahvusvahelise elektrotehnilise monopoli vastu, kes käsutas miljardilisi kapitale, kellel olid oma osakonnad, esindused, agendid kogu maailmas. Kuid maailmaturu jaotamine kahe väga tugeva elektrotehnilise kompanii vahel ei lõpetanud võitlust nende vahel ega vältinud uute konkurentide ilmumist ning turu ümberjaotamist. Konkurentsivõitlus jätkus ja tugevnes. Nii «General Electric» kui ka «Allgemeine Elektrische Gesellschaft» tahtsid enda kätte haarata elektrotehnika esemete tootmist ja realiseerimist **kogu** maailmas. Nii üks kui teine kompanii tahtis olla täielik peremees maailmaturul, et saada veelgi suuremaid kasumeid.

Esimese ja Teise maailmasõja ajal ei lasknud «General Electric» mööda juhust selleks, et haarata endale suurem osa Saksa kompaniile «Allgemeine Elektrische Gesellschaft» «eraldatud» turgusid.

Ka teistes tööstusharudes toimus ja toimub tänapäeval võitlus mitmesuguste maade monopolide vahel ülevõimu pärast kapitalistlikul maailmaturul.

Nii näiteks konkureerib ameerika naftakompanii «Standard Oil» inglise-hollandi naftakompaniiga

«Royal Dutch Shell». Mõlemad kompaniid toodavad ja müüvad naftat paljudes maades. Kompanii «Standard Oil» käes on naftaallikad Ameerika Ühendriikides, Kesk- ja Lõuna-Ameerikas, Lähis- ja Kesk-Idas ¹. Tal on naftapuhastamise tehased Ameerikas, Lääne-Euroopas ja teistes paikades. Selle kompanii sajad tanklaevad veavad naftat ja naftasaadusi kapitalistliku maailma igasse nurka. Kuid ka kompaniil «Royal Dutch Shell» on naftarikkad alad Ameerikas ja Aasias. Temal on ka naftatöötlemise tehased Euroopas ja Ameerikas. «Royal Dutch Shelli» sadadest üksustest koosnev tanklaevastik sõidab ookeanidel ning ajab taga ülikõrgeid kasumeid oma peremeestele. Nende kompaniide peremehed, kapitalistid jälgivad himuralt, kas kuskil ei ilmu nähtavale mõni uus naftaallikas ja seda, kas ehk saaks mõnele maale kõrge hinnaga müüa naftat, sellest toodetud benssiini või teisi saadusi. Niipea, kui kuskil avastatakse mõni uus naftaleiukoht, püüab nii üks kui teine kompanii seda endale haarata, osta võileivahinnaga naftarikkad leiukohad. Otsekohe, kui kuskil tekib nõudmine nafta või naftasaaduste järele, tõttavad mõlemad naftakompaniid üksteise võidu pakkuma oma toodangut, kusjuures kumbki püüab teisest ette jõuda ja teist kõrvale tõrjuda. Sellel pinnal tekivad nende monopolide vahel tihti kokkupõrked, millest võtavad osa mitte üksi kompaniide esindajad, vaid ka neid toetavad riigivõimuorganid.

Konkurentsivõitluses kapitalistlikul maailmaturul tegutsevad erinevate maade kapitalistid erinevatel juhtudel erinevalt. Mõnikord nad teevad tehinguid iseseisvalt, kasutades võtteid, millest meie juba kõnelesime, mõnikord aga ja üsna sagedasti

---

¹ Iraanis, Iraagis, Saudi Araabias ja mõnel teisel maal.

kasutavad nad oma maa valitsuse abi enda seisukohtade kindlustamiseks ja võistlejate väljatõrjumiseks.

On selge, et iga kodanliku riigi valitsus toetab alati oma maa kapitaliste ja arvestab nende kasu ning huve; riik võtab vastu niisuguseid seadusi ja kehtestab sellise korra, millega luuakse oma maa monopolidele soodsamad tingimused kaupade tootmiseks ja realiseerimiseks, võrreldes välismaa monopolidega.

Nii näiteks «Standard Oil» või mõni teine Ameerika kompanii, kes ekspordib oma toodangut võõrale maale, ütleme, Inglismaale, peab tavaliselt tasuma tollilõivu, see tähendab maksu, mida võetakse välismaa kaupmeestelt ühe riigi, meie näites — Inglismaa, kasuks. Muidugi on see «Standard Oilile» ebasoodus, kuna tollilõiv vähendab kompanii kasumeid. «Royal Dutch Shell» on aga soodsamas olukorras, kuna ta müüb naftat omaenda maal ega pea maksma mingisugust tollilõivu. Säilitades ikkagi samasuguse kasumi nagu «Standard Oil», võib ta ajutiselt oma toodangu hinna alla lasta, suurendada nafta müüki ja tõrjuda välja temaga konkureeriv ameerika firma. Kui aga rääkida naftamüügist Ameerika Ühendriikides, siis peab siin juba «Royal Dutch Shell» maksma tollilõivu ning see kompanii on ebasoodsas olukorras, võrreldes ameerika kompaniidega.

Monopolistid, kelle käes on kapitalistlike maade põhilised rikkused, on ühtlasi ka nende maade tõelised peremehed.

Mitmesuguste maade monopolistide huvid ühtuvad, kui küsimus seisab töörahva rõhumises, kapitalistliku eksploatatsiooni säilitamises ja võitluses rahvaste vabastusliikumise vastu. Sel puhul leiavad nad ühise keele ja tegutsevad üheskoos. Niipea

aga, kui küsimus seisab kasumite saamises, kaitseb iga kapitalistliku maa monopol aktiivselt ainult omaenese huvisid ja kasutab selleks riigivõimu, kes ka kaitseb tema huve. Selles küsimuses ei toimu võitlus mitte enam üksikute monopolide, vaid terve kapitalistlike riikide vahel.

Neid riike nimetatakse kapitalistlikeks või kodanlikeks riikideks just sellepärast, et kodanlus on need riigid loonud oma ekspluataatorliku võimu tugevdamiseks töötava rahva üle, oma majanduslike ja poliitiliste huvide kaitseks nii sisemaal kui ka välismaal. Marx ütles, et kodanlik riik on kapitalistide klassi asju ajav komitee.

Kaitstes oma monopolide huve püüab iga kapitalistlik suurriik oma kätte haarata mitte üksi võimalikult palju turgusid ja tooraineallikaid, vaid allutada ka terveid riike oma ainuvõimule. Sellepärast toimub maailma majandusliku jaotamise kõrval kapitalistide vahel ka maailma territoriaalne jaotamine kodanlike riikide vahel.

Kuidas siis jaotasid kodanlikud riigid maakera pindala omavahel?

XIX sajandi viimasel veerandil oli veel palju arenenud kapitalistlike riikide poolt vallutamata alasid, eriti Aafrika, Aasia, Lõuna-Ameerika ja Vaikse ookeani saarte piirkonnas.

Suurriikide vahel toimus omapärane võidujooks — kes suudab vallutada suurema tüki tol ajal veel jaotamata aladest. Inglismaal olid juba sel ajal hiiglasuured asumaad, nende hulgas väga rikas maa — India. Aastail 1877—1900 vallutas Inglismaa uue 6,7 miljoni ruutkilomeetri suuruse pindala, kus elas 149 miljonit inimest. Prantsusmaa vallutas samal ajal 2,8 miljonit ruutkilomeetrit 38 miljoni elanikuga, Saksamaa vallutas 2,7 miljonit ruutkilomeetrit 12,3 miljoni elanikuga. Ameerika Ühend-

riigid vallutasid Filipiinide saared, Kuuba, Puerto Rico, Havai ja teised saared.

XX sajandi algul oli maailma jaotamine imperialistlike riikide vahel lõpule jõudnud. Monopolistid, kes olid vallutanud kõik varem «vabad», sõltumatud maad, kujundasid välja hiiglasuured koloniaalimpeeriumid ja allutasid oma võimule sajad miljonid inimesed.

Edaspidi näeme, missugused tagajärjed sellel olid. Nüüd aga teeme kõigest eeltoodust lühikokkuvõtte. •

Meie veendusime eelneva põhjal, et täitmatu teenimisiha ja kõrgete kasumite tagaajamine peitub kapitali enese olemuses. Iga kapitalist püüab kokku riisuda rohkem kasumeid, selleks aga suurendab ta tööliste ekspluateerimist, püüab igati oma naabritelt — samasugustelt kapitalistidelt — haarata endale kõik kaubatootmise ja realiseerimisega seotud tulud. Kuid seda tulu ei saa ilma visa konkurentsivõitluseta. Isegi siis, kui kapitalistid ühinevad monopolidesse, et üheskoos toota kaupu, jaotada turgusid ja kapitali paigutamise alasi, ei lakka nende vahel võitlus kõrgete kasumite pärast, vaid suureneb ja teravneb veelgi enam. Varem võitles iga üksik kapitalist oma kaasmaalasega, nüüd aga, monopolide valitsemise ajajärgul, võitlevad üksteisega pankurite ja töösturite liidud. Kui aga luuakse rahvusvahelised monopolid, siis toimub konkurentsivõitlus ka nende vahel. Sellesse võitlusse tõmmatakse terved riigid, kes kaitsevad kapitalistlike monopolide huvisid.

Kõigest eeltoodust selgub, et vastuolud kapitalistide ja nende monopolistlike ühenduste vahel asuvad kodanliku ühiskonna enese olemuses, mille aluseks on tööriistade ja tootmisvahendite eramandus, mis võimaldab käputäiel rahajõmmidel-

kapitalistidel ekspluateerida töörahvast ja temalt muinasjutulisi kasumeid välja pressida.

Nüüd vaatame, milleni viisid need vastuolud, kuidas need avaldusid ja avalduvad imperialistlike suurriikide elus, poliitikas ja vastastikes suhetes.

VASTUOLUD KAPITALISTLIKE RIIKIDE VAHEL IMPERIALISMI AJAJÄRGUL

Kapitalistlike riikide majandusliku arengu ebaühtlus

Maailma jaotamisel haarasid need riigid kõige enam turgusid, tooraineallikaid ja asumaid, kellel oli arenenud tööstus, palju akumulieeritud kapitali ja kes tootsid hiiglasuurel hulgal igasuguseid kaupu. Need riigid olid majanduslikult ja sõjaliselt kõige tugevamad.

Aja jooksul muutus üksikute kapitalistlike riikide jõudude vahekord. Teistest hiljem kapitalismi teele asunud riigid hakkasid kiiresti oma vanadele võistlejatele järele ja nendest ette jõudma. Asi seisab selles, et kapitalismi areng imperialismi ajajärgul toimub mitmesugustes maades äärmiselt ebaühtlaselt: ühed maad arenevad kiiremini, teised aeglasemalt; ühed tormavad ette oma tootmise organiseerimise ja tehnilise täiustamise poolest, teised maad jäävad maha.

Kapitalistlikud maad arenesid ka minevikus ebaühtlaselt. Ka varem jõudsid ühed maad oma tööstuse arendamisel teistest ette. Kuid see toimus pika aja jooksul. Millega seda seletada? Esiteks, tehnika mitte küllalt kõrge tasemega: seal, kus tööstuses kasutatakse vähe tehnikat, toimub ka arenemine aeglaselt. Teiseks, tootmine igal üksikul maal oli killustatud suure hulga väikeste ja keskmiste ette-

võtete vahel, kellel ei olnud võimalik paigutada tööstusse suuri kapitale ja seda jõudsamalt arendada.

Sellepärast ei saanud ühed maad **kiiresti, lühikese aja jooksul** teistest maadest ette jõuda.

Imperialismi ajajärgul aga muutus olukord tõsiselt. Hiiglasuured kapitalid koondusid käputäie suurpankurite ja töösturite-monopolistide kätte, kes kiires tempos arendasid tööstust. Kaugele edasi arenes tehnika. Metallurgiatööstuses hakati uuel viisil terast sulatama, ulatuslikult hakati kasutama uut tüüpi jõumasinaid, nagu dünamomasinaid, elektrimootoreid, sise põlemismootoreid, massiliselt hakati tootma elektrienergiat ja see võeti kasutusele mitmesugustes tööstusharudes, tekkis auto-transport.

Uue, täiustatud tehnika laialdane kasutamine võimaldas noortel kapitalismimaadel XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul kiirelt tööstust arendada ja järele ning ette jõuda oma vanadest võistlejatest.

Võidakse küsida: aga kas vanad, enamarenenud kapitalismimaad ei kasutanud teaduse ja tehnika uusi saavutusi? Nad ei tammunud ju paigal, nad täiustasid samuti oma tööstust tehniliselt. Kuidas siis juhtus, et noored maad tormasid ette oma tööstuslikus arengus, möödudes vanadest kapitalismimaadest?

See toimus sellepärast, et uusima tehnika kasutuselevõtmiseks olid noortes kapitalistlikes riikides palju soodsamad tingimused kui vanades. Hiljem kapitalismi arenguteele astunud maades oli vana-
nenud sisseseadega ettevõtteid võrdlemisi vähe. Nendes maades koosnes enamasti tööstusettevõtteid **uutest** vabrikutest ja tehastest, mis olid sisustatud kõige uuemate, kõige tootlikumate masinate, tööpinkide ja tööriistadega. Nendes ettevõtetes oli kogu

tootmine organiseeritud teaduse ja tehnika viimaste saavutuste alusel.

Teistsugune olukord valitses vanades kapitalistlikes maades. Suurem osa ettevõtteid olid siin **ammu ehitatud** vabrikud ja tehased, vana, võrdlemisi aegunud sisseseadega. Muidugi, nendes maades oli ju võimalik vabrikud ja tehased rekonstrueerida, asendada vanad masinad, tööriistad ja tööpingid uutega, ajakohastega. Aga kuhu panna vana sisseseade? Ei võinud ju seda lihtsalt tänavale heita ega vanarauaks müüa. Uute masinate ja tööpinkide ostmiseks oli vaja teha täiendavaid kulutusi, vana tehnika kasutamise puhul aga sai läbi ilma nendeta. Arutades niiviisi, ei rutanud vanade kapitalismimaade kapitalistid eriti uue sisseseade muretsemisega oma ettevõtetele ja eelistasid toota peamiselt vana sisseseade varal, mis oma aja oli ammugi ära elanud.

Peab silmas pidama veel üht asjaolu. Vanades kapitalismimaades kujunesid monopolid varem kui noortes kapitalismimaades. Monopolide osanikel — kapitalistidel — oli sageli võimalik suuri kasumeid saada ka vana sisseseade abil, sest nad müüsid kaupu monopoolse kõrge hinnaga.

Kõige eeltoodu põhjal on kerge aru saada, mis pärast noortel kapitalismimaadel oli lühikese aja jooksul võimalik organiseerida mitmesuguste kaupade massilist tootmist ja vanadest maadest kiiresti ette jõuda.

Näitame, kuidas muutus kapitalistlike maade areng XIX sajandi viimasel aastakümnel ja XX sajandi algul.

Aastal 1860 oli Inglismaa tööstusliku toodangu poolest esimesel ja Prantsusmaa teisel kohal maailmas. Kümme aastat hiljem aga tõrjusid Ameerika Ühendriigid Prantsusmaa ja veel kümne aasta

pärast ka Inglismaa kõrvale ja asusid maailma tööstustoodangus esikohale. Saksamaa jõudis samuti Prantsusmaast ette ja asus kolmandale kohale Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa järel. XX sajandi algul jõudis Saksamaa ka Inglismaast ette, asus teisele kohale maailmas (Ameerika Ühendriikide järel) ja esimesele kohale Euroopas.

Aastal 1892 tootis Saksamaa 4,9 miljonit tonni malmi Inglismaa 6,8 miljoni tonni vastu; kakskümmend aastat hiljem, s. o. 1912. aastal tootis saksa tööstus juba 17,6 miljonit tonni malmi, inglise tööstus aga ainult 9 miljonit tonni malmi¹. Sama sugune lugu oli ka mõne teise tööstusharu toodanguga.

Esitatud arvud näitavad tööstustoodangu kiiret, hüppelist arengut ühtedes maades ja tööstustoodangu aeglast kasvu teistes maades.

Meie näeme, et kapitalistlike suurriikide jõudude vahekord aja jooksul, sealjuures võrdlemisi lühikese aja jooksul, järsult muutub.

Missugused tagajärjed olid kapitalistlike suurriikide jõudude vahekorra muutumisel käesoleva sajandi alguses?

Võitlus maailma ümberjaotamise pärast. Esimene maailmasõda

XIX sajandi lõpul ja XX sajandi algul hakkas Saksamaa Inglismaad ja Prantsusmaad maailmaturult välja tõrjuma. Alates 1889. aastast kasvas saksa kaupade väljavedu kahekümne aasta jooksul peaaegu kaks korda. Kiiresti arenes ka kapitali väljavedu Saksamaalt. Aastal 1902 moodustasid Inglismaa kapitalimahutused välismaal 62 miljardit franki, Prantsusmaa kapitalimahutused --

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 255.

27—37 miljardit franki, Saksamaa kapitalimahutused — 12,5 miljardit franki. Aastal 1914 oli Saksamaal kolm ja pool korda rohkem välismaale investeeritud kapitali kui aastal 1902, samal ajal, kui Prantsusmaa suurendas oma kapitalimahutusi välismaal ümmarguselt kaks korda ja Inglismaa umbes poolteist korda¹.

Selleks et oma mõju alla saada naftarikkad Lähis- ja Kesk-Ida maad ning Inglismaad sealt välja tõrjuda, ujutas Saksamaa nende maade turud üle oma kaupadega. Sinna tormas hulgaliselt Saksa firmade esindajaid — Saksa valitsuse agente. Saksamaa tungis ka Prantsuse asumaadesse Aafrikas.

Tehes ettevalmistusi uute meretaguste maade vallutamiseks, ehtas Saksamaa suure sõjalaevastiku. Sellega heitis ta väljakutse Inglismaale, kelle sõjalaevastik siiani valitses meredel ja ookeanidel.

Niiviisi ei kõrvaldanud maailma jaotamine, vaid, vastupidi, teravdas veelgi enam vastuolusid ja konkurentsivõitlust kapitalistlike riikide vahel. Maailma jaotamine viidi läbi selle jõudude vahekorraldusel, mis oli tol ajal, kui Saksamaa oli veel vähearenenud maa. Inglismaal olid asumaad, mille territoorium enam kui kümme korda ületas Saksamaa asumaade territooriumi. Prantsuse asumaad olid samuti Saksa asumaadest suuremad. Samal ajal oli Saksamaa juba XX sajandi alguses Inglismaast ja Prantsusmaast tööstuslikult tugevam; jõudude vahekorraldus oli muutunud Saksamaa kasuks.

Pidades end tüssatuks maailma jaotamisel, tahtsid Saksa imperialistid relvi täristades võtta ära

---

¹ Vt. V. I. L e n i n, Teosed, 22 kd., lk. 225.

osa Inglise ja Prantsuse asumaid, haarata nende turud ja mõjusfäärid¹.

Kuid Inglismaa ja Prantsusmaa monopolistid ei mõtelnudki vabatahtlikult anda oma kohta saksa monopolistidele. Vastupidi, nad tahtsid iga hinnaga säilitada vallutatud maad ja nendes oma võimu kindlustada.

Kerkis üles juba jaotatud maailma vägivaldse ümberjaotamise küsimus.

Inglismaa ja Prantsusmaa, kellega ühines tsaari-Venemaa, moodustasid sõjalise liidu (Entente) oma ohtliku ja sõjaka konkurendi — Saksamaa — mahasurumiseks, kuid ka uute territooriumide vallutamiseks. Vastukaaluks sellele liidule oli Saksamaa, Austria-Ungari ja mõnede teiste riikide blokk.

Võitlus nende kahe kapitalistlike riikide bloki vahel põhjustas Esimese maailmasõja, millest hii-jem võtsid osa Jaapan, Ameerika Ühendriigid ja rida teisi maid.

Esimene maailmasõda kestis üle nelja aasta — 1914. aasta augustist 1918. aasta novembrini. Millega see lõppes? See lõppes sellega, et Saksamaa ja tema liitlased said täieliku kaotuse osaliseks. Saksamaa territooriumi vähendati, temalt võeti kõik asumaad. Austria-Ungari lagunes mitmeks väikeriigiks.

Kuid see ei olnud Esimese maailmasõja ainus ega ka peamine tulemus.

Sõda röövis miljonid inimeslud, purustas ennenägematult mitme maa linnu ja terveid piirkondi. Sõda andis tõsise hoobi enamiku sõdinud riikide majandusele, nõrgestas neid, kurnas välja nende jõu. Kogu oma raskusega lasus sõda töörahva

---

¹ Mõjusfäär kujutab endast riigi territooriumi või selle osa, mis poliitiliselt ja majanduslikult tegelikult sõltub imperialistlikust riigist.

õlgadel, kellele see tõi lõputuid kannatusi ja piinu, viis äärmuseni rahvahulkade laostuse ja viletsuse. See kutsus esile rahvaste sügava rahulolematuse ja meelepaha, tõi kaasa töölisklassi ja töötava talurahva klassivõitluse järsu tugevnemise imperialismi vastu. Venemaal toimus kommunistliku partei juhtimisel töölisklassi ja temaga tihedas liidus oleva töötava talurahva väljaastumine eriti organiseeritult ja üksmeelselt, kodanlus aga oli võrdlemisi nõrk. Selle tulemuseks oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit. Võim läks rahva kätte, loodi maailma esimene tööliste ja talupoegade sotsialistlik riik. Ühel kuuendikul maakeral kehtestati uus ühiskondlik kord, mis oli kasulik ja soodne töötavatele klassidele.

Oktoobripöörde ajajärgul kasutas meie maa töölisklass kommunistliku partei juhtimisel oskuslikult imperialistlike riikide vahelisi vastuolusid oma revolutsioonilise klassivõitluse huvides. Olles seotud omavahelise sõjaga, ei olnud imperialistidel võimalik koondada jõudusid noore Nõukogude vabariigi vastu. See võimaldas töölisklassil oma võimu kindlustada ja ette valmistada vene valgekaartlaste ning välismaa interventide kontrrevolutsiooniliste armeede purustamist.

Oktoobrirevolutsioon murdis läbi imperialismi rindest ja kukutas kodanluse ühes suuremas riigis maailmas. Ta nõrgestas imperialismi kapitalistlikes maades endis ja õõnestas, vapustas samuti ka tema võimu asumaades ja sõltuvates maades. Oktoobrirevolutsioon kutsus esile klassivõitluse ja rahvusliku vabastusvõitluse ülisuure tõusu, näitas kogu maailma töörahvale, et võidu saavutamine ekspluateerijate üle on täiesti võimalik.

Esimese maailmasõjaga ja eriti Oktoobrirevolut-

siooniga algas **kapitalismi üldkriis**, algas maailma kapitalistliku süsteemi **purunemine ja lagunemine**.

Kapitalism valitses varem kogu maailmas, hõlmas kõiki maid. Nüüd oli selles tekkinud hiiglasuur läbimurre. Kapitalismi küljest langes ära laialdase territooriumiga ja paljumiljonilise elanikkonnaga ülisuur maa, kus inimesed asusid uue, sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise teele.

Maailma lõhenemine kaheks — sotsialistlikuks ja kapitalistlikuks süsteemiks — on kapitalismi üldkriisi peamine tunnus. Tema teiseks tähtsamaks tunnuseks on asjaolu, et imperialismi koloniaalsüsteem hakkas lõhenema ja läks languse teele.

Eespool näitasime, et kõrgete kasumite väljapigistamiseks asumaadest ja sõltuvatest maadest veavad monopolistid sinna oma kapitali: nad ehitavad seal raudteid, vabrikuid ja tehaseid, tööstusning kaubanduskeskusi. Kapitali väljaveo paratamatuks tulemuseks on, et asumaades ja sõltuvates maades suureneb kohalike tööliste arv, tekib kohalik intelligents, kasvavad ja tugevnevad jõud, kes iga aastaga ikka enam asuvad organiseeritud võitlusse võõramaiste rõhujate-imperialistide vastu.

Oktoobrirevolutsioon avaldas tohutu suurt mõju koloniaalrahvaste saatusele, kes alustasid revolutsioonilist võitlust oma orjastajate vastu. Asumaa- des ja sõltuvates maades on kasvanud ja arenenud võimas rahvuslik vabastusliikumine, mis järsult nõrgestas imperialistide seisundit nendes maades. Imperialismi koloniaalsüsteem hakkas kokku varisema. **Möödas oli** koloniaal- ja sõltuvate maade rahvaste vaikne, segamatu ekspluateerimise aeg monopolistide poolt.

Missugust mõju avaldas see kapitalistlike maade majanduslikule olukorrale ja nendevahelistele suhetele?

Teine maailmasõda

Meil on nüüd teada, et juba varem, näiteks viiskümmend aastat tagasi, kui kapitalism valitses kogu maakeral, elasid mitmesuguste maade kapitalistid üksteise kõrval justkui ämblikud purgis, s. t. nad püüdsid teineteist igal võimalusel ära süüa. Pärast oktoobrirevolutsiooni võitu muutus võistlus nende vahel veelgi suuremaks.

Kapitalistliku maailmaturu kitsenemine, mille kutsus esile Venemaa äralangemine kapitalistlikust süsteemist, pidi teravdama vastuolusid ja konkurentsivõitlust kapitalistlike riikide monopolide vahel.

Tsaari-Venemaa oli lääneriikidele suureks kaupade ja kapitalide väljaveo turuks. Reas Venemaa tööstusrajoonides ja tööstusharudes peremehetseid vene kapitalistide kõrval ka välisfirmad, kellel siin olid oma ettevõtted, kontorid ja kaubanduslikud esindused (agentuurid) ning kes ekspluateerisid Venemaa loodusvarasid.

Oktoobrirevolutsioon võttis kapitalistidelt Vene kaubaturud, tooraineallikad ja kapitali väljaveo alad. See oli raske löök kapitalistlikele monopolidele, kes suurendasid tootmist edasi ja vajasisid äärmiselt välisturge. Kaotanud võimaluse rikastuda Venemaa arvel, hoogustasid monopolistid veelgi suurema ägedusega võitlust üksteisega maksimumalsete kasumite saamiseks.

Esimese maailmasõja otseseks tulemuseks oli eriliste vastuolude tekkimine võitjate ja võidetud maade vahel, aga samuti ka eriliste vastuolude tekkimine võitjate eneste vahel. Võttes võidetud Saksa maalt tema koloniaalvaldused, kutsusid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa Saksa imperialistides esile suure revanšipüüde. Samal

ajal algas Ameerika, Inglise ja Prantsuse monopolide vahel võitlus suurema saagi haaramise pärast.

Kapitalistlike maade arenemine toimus ka pärast Esimest maailmasõda ebaühtlaselt. Seda näeme järgmistest andmetest. Kui 1913. aasta tööstustoodanguna arvestada 100, siis toimusid pärast Esimest maailmasõda üksikute maade toodangu mahus järgmised muudatused.

Peamiste kapitalistlike maade tööstustoodangu ebaühtlane arenemine

(1913. a. = 100)

	1919. a.	1937. a.
Ameerika Ühendriigid	115,5	154,3
Inglismaa	93,5	110,4
Saksamaa	37,8	119,4
Prantsusmaa	57,0	101,0

See tabel näitab, et neljast peamisest kapitalistlikust maast jõudis Saksamaa, kelle Esimene maailmasõda kaugele tagasi paiskas, pärast sõda Inglismaast ja Prantsusmaast ette. Taastanud oma rasketööstuse Ameerika ja Inglise laenudega, jõudis Saksamaa kapitalistlikus maailmas 1937. aastal tööstustoodangu tasemelt teisele kohale ja hakkas teisi kapitalistlikke maid välja tõrjuma Euroopa, Aasia, Aafrika ja Lõuna-Ameerika turgudele. Kuid mitte üksi Saksamaa ei muutunud Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa ohtlikuks konkurendiks. Ägedasse konkurentsivõitlusesse Ameerika ja Inglise monopolidega astusid ka Jaapani monopolid. Aastail 1924—1937 suurenes Jaapani tööstustoodang peaaegu kaks ja pool korda. Tööstustoodangu kasvu tempolt ületab Jaapan kaugelt Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa.

Maailmaturule ilmus suurel hulgal Jaapani kaupu, eriti aga tekstiilkaupu.

Selle kõige tõttu muutus Saksamaa ja Jaapani olukord tunduvalt 1930-ndate aastate lõpul, võrreldes Esimesele maailmasõjale järgnenud ajaga. Uuesti tugevaks muutunud Saksa imperialism ei nõudnud mitte üksi endisi Saksa asumaid tagasi, vaid alustas võitlust maailma uuesti ümberjaotamise ja maailma valitsemise pärast. Ka Jaapan, kes oli tugevnenud, võrreldes teiste kapitalistlike maadega, ei olnud enam rahul nende asumaade ja turudega, mis ta sai pärast Esimest maailmasõda. Jaapan tahtis oma ülevõimu kehtestada kogu Aasias ja alustas selleks vallutussõda Hiina vastu. Itaalia imperialistid pidasid endid ka tüssatuks ja tahtsid oma koloniaalvaldusi laiendada Aafrikas ja Vahemere piirkonnas.

Saksamaa, Jaapan ja Itaalia üksikult ei olnud küllalt tugevad selleks, et oma imperialistlikke eesmärke täielikult teostada. Sellepärast sõlmisid nad omavahel sõjalis-poliitilise liidu, mille eesmärk oli ühisel jõul võidelda maailma uuesti ümberjaotamise ja maailma valitsemise pärast. Vastukaaluks Saksa-Jaapani-Itaalia blokile kujunes Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa blokk, kes püüdis hävitada oma imperialistlikke võistlejaid ja säilitada oma suured asumaad ning turud.

Niiviisi lõhenes kapitalistlik maailm uuesti kahte vaenulikku leeri, mis põhjustas Teise maailmasõja.

Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide reaktsioonilised ringkonnad püüdsid igati Saksamaad suunata Nõukogude Liidu vastu ja ise kokkupõrkest kõrvale jääda. Sellega taotlesid nad ühte eesmärki: nii meie maad kui ka oma Saksa-Jaapani võistlejaid nõrgestada, verest tühjaks lasta ja rivist välja viia. Kuid Saksamaa, Jaapan ja Itaalia otsustasid alguses tungida oma kapitalistlike võistlejate kallale, purustada nende sõjaväed,

vallutada territooriumid ja majanduslikud ressursid ning alles seejärel alustada sõda sotsialismimaa vastu. Sel kombel vallapäästetud Teine maailmasõda oli Saksamaa ja tema liitlaste poolt vallutusõda, röövsõda. Nõukogude Liidu, Inglismaa, Prantsusmaa, Ameerika Ühendriikide ja teiste maade rahvaste poolt aga, kes langesid fašistliku kallaletungi ohvriks, oli see õiglane sõda, vabastusõda.

Teine maailmasõda oli kõige suurem hävitusõda, mida kunagi on ajaloo peetud.

Sellest sõjast osavõtvate maade arvu poolest, sõjategevuse ulatuselt ja inimohvritelt ületab ta kaugelt Esimese maailmasõja. See sõda tõi rahvahulkadele tohutu suuri viletsusi, tekitas sõdivate maade rahvamajandusele ja kultuurile enneolematut kahju.

Samal ajal oli sõda kapitalistlikele monopolidele hiiglasuurte tulude allikas. Sõjast osa võtvate kapitalistlike maade valitsused andsid kõige suurematele monopolidele ülisoodsatel tingimustel miljarditesse ulatuvaid sõjatellimusi. See tõi monopolidele muinasjutulisi kasumeid.

Nii näiteks kasvasid Ameerika monopolide kasumid 3,3 miljardilt dollarilt 1938. aastal 17 miljardi dollarini 1941. aastal, 20,9 miljardi dollarini 1942. aastal ja 24,6 miljardi dollarini 1943. aastal. Sõja ajal said tohutu suuri kasumeid samuti Inglismaa, Prantsusmaa, Saksamaa, Jaapani ja Itaalia monopolid.

Millega siis lõppes Teine maailmasõda? See lõppes Saksamaa ja tema liitlaste hävitava lüüasaamisega. Nõukogude Liidu, Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste maade Hitleri-vastase koalitsiooni sõjavägede ühise tegevusega purustati fašistlikud riigid. Otsustavat osa fašistlike riikide

sõjalisel purustamisel etendasid Nõukogude Liidu relvastatud jõud, kes auga kaitsesid meie kodumaa vabadust ja sõltumatust, päästsid Euroopa, Aasia ja teiste maailmajagude rahvad fašistliku orjastamise ohust.

Nõukogude Liit väljus sõjast veel võimsamana ja tugevamana. Kapitalistlik maailm aga väljus sõjast veel enam lagunevana ja nõrgemana. Sõja tagajärjel langes kapitalistlikust maailmast ära veel mitu maad Euroopas ja Aasias. Nende maade rahvad heitsid endalt palgatöö orjuse ikke, kihutasid minema kapitalistid ja mõisnikud ja asusid sotsialistliku ülesehitustöö teele. Koos NSV Liiduga kujunes suur sotsialismi- ja demokraatialeer, kus elab 900 miljonit inimest.

Kõik see süvendas veelgi enam kapitalismi üldkriisi.

Meie märkisime juba ja see selgub ka edaspidi, et kapitalismi üldkriisi ajal tekivad monopolidele uued raskused, mis on peamiselt seotud rea riikide äralangemisega kapitalistlikust maailmast, samuti aga ka imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemisega. Sellel pinnal toimub vastuolude edasine teravnemine kapitalistlike riikide vahel. Nendest vastuoludest meie kõneleme järgnevas peatükis. Seni aga märgime ära järgmist.

Sõjad on kapitalismile sama omased nagu tööliklassi ekspluateerimine. Imperialistid näevad sõjas seaduspärast vahendit rahvusvaheliste küsimuste lahendamisel, maailma ümberjaotamisel eneste kasuks ja teiste maade alistamisel. Nendele on sõda ja kõik mis sõjaga seoses üks paremaid kerge teenistuse vahendeid ja kõige kõrgemate kasumite saamise teesid.

Imperialistid kasutavad sõda ka selleks, et suu-

reks paisutatud sõjaväe abil suruda maha töölisliikumine sisemaal ja säilitada oma võimu koloniaalrahvaste üle.

Kuid sõda ei lõpe alati kaugeltki nii, nagu seda tahaksid imperialistid. Vaatamata nende arvestustele ja kavadele toob sõda ja eriti maailmasõda kaasa kogu kapitalistliku süsteemi sügava vapustuse.

Sõjast saavad monopolid suuri tulusid ja rikastuvad. Kuid sõda toob kaasa ka töölisklassi ja töörahva laiade hulkade tohtu suure vaesumise. Seetõttu teravneb uuesti vastuolu töö ja kapitali vahel, tugevneb järsult proletariaadi klassivõitlus, mis reas maades kasvab üle otse revolutsiooniks imperialistliku kodanluse vastu.

Sõda nõuab suuri kulusid. Lõviosa sõjakulusid püüavad imperialistid, kes tahavad enestele võõraste kätega tulest kastaneid välja tuua, asetada asumaade töörahva õlgadele. Sellest tuleneb vastuolude paratamatu teravnemine imperialistlike riikide ja asumaade rõhutatud rahvaste vahel, rahvusliku vabadusvõitluse tõus, mis reas maades kujuneb avalikuks koloniaalrevolutsiooniks imperialistide vastu.

Alustades uut sõda loodavad imperialistid kindlustada oma võimu konkurentide arvel. Tegelikult aga toob sõda kaasa sõdivate riikide vastastikuse nõrgenemise, nende jõu ja ressursside väljakurnamise, veelgi suurema vastuolude teravnemise ja võitluse konkurentide vahel. Vastuolud kapitalistide mitmesuguste rühmituste vahel aga nõrgestavad imperialismi ühisrinnet ja töölisklassil liidus töötava talurahvaga on võimalik sellest kõige nõrgemas kohas läbi murda. Nii toimus see Venemaal, kus esmakordselt ajaloos võitis proletaarne revolutsioon, mis alatiseks tegi lõpu imperialismile meie

maal. Nii toimus see ka teistes Euroopa ja Aasia maades, kus rahvad lõid lahku imperialismist.

SÕJAJÄRGSED VASTUOLUD IMPERIALIST-LIKE MAADE VAHEL

Ühtse maailmaturu lagunemine

Pärast Teist maailmasõda ei saanud kapitalistlikud maad enam endises ulatuses maailma majanduslikke ressursse ekspuuteerida. Teatavasti langes sõja tagajärjel kapitalistlikust süsteemist ära rida uusi riike Euroopas ja Aasias, sealhulgas ka niisugune hiiglasuur maa nagu Hiina. Nende maade rahvad kehtestasid omal maal rahvademokraatliku korra, alustasid hoogsalt sotsialismi ülesehitamist ja moodustasid koos Nõukogude Liiduga ühtse ülemaailmse sotsialistliku leeri. Põhilised tootmisvahendid nendes maades muutusid töörahva omanduseks. Kuna riigivõim, peamised tööstuslikud ja põllumajanduslikud ettevõtted kuulusid nendes maades nüüd rahvale, siis toimub seal tootmine ja kauplemine töörahva materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise, mitte aga kapitalistide kasumite suurendamise eesmärgil.

Kapitalistlikel monopolidel ei ole enam võimalik sotsialismileeri maades omada ettevõtteid, saada võileiva hinnaga tooraineid, müüa äärmiselt kallilt oma kaupu, määrada nendele maadele kaela orjastavaid laene.

Sotsialismileeri maad arendavad ise omavahel laialdast kaubavahetust. Erinevalt kapitalistlikest maadest arendavad nad oma majanduslikke suhteid võrdõiguslikkuse, koostöö ja vastastikuse abistamise, mitte aga konkurentsivõitluse põhimõtetel.

Niiviisi lagunes ühtne, kõikehõlmav maailma-

turg, mille tagajärjel meil on praegu kaks üheaegselt eksisteerivat maailmaturgu. Kapitalistliku turu kõrval on kujunenud uus, sotsialistlik turg.

Sotsialistlik turg ei tunne kaupade realiseerimise raskusi, turu maht suureneb pidevalt, vastavalt sotsialismileeri maade kogu rahvamajanduse plaanipärasele kasvule. Need maad võivad peale omavahelise kaubavahetuse veel kapitalistlikult turult osta hulgaliselt kaupu ja seal oma kaupu müüa. Sellest nad ei ole loobunud ega loobu. Vastupidi, NSV Liit ja rahvademokraatia maad püüavad igaüks arendada majanduslikke ja kaubanduslikke suhteid eranditult kõigi maadega võrdõiguslikkuse ja vastastikuse kasusaamise põhimõttel. Mõned kapitalistlikud maad aga takistavad normaalset kaubavahetust kahe turu vahel.

Nii näiteks vähendasid Ameerika Ühendriikide monopolid järsult kaubavahetust Nõukogude Liiduga ja Euroopa rahvademokraatia maadega ning lõpetasid selle täielikult Hiina Rahvavabariigiga. Sellega lootsid nad sotsialismileeri maid majanduslikult lämmatada, õõnestada nende rahvamajandust ja laostada kaubavahetust. Tegelikult aga ei toimunud uue, sotsialistliku maailmaturu lämmatamine, vaid selle tugevnemine. Sotsialismileeri maad koondusid veelgi tihedamini ühte, laendasid vastastikust kaubavahetust ja tugevdasid majanduslikku koostööd. Kapitalistlikule maailmaturule aga tekitab kaubanduslike sidemete katkestamine sotsialismileeri maadega väga suurt kahju.

Monopolistidel on üha raskem realiseerida oma kaupu välisurgudel ka sellepärast, et asumaades ja sõltuvates maades on arenenud omaenda kapitalism, kes kaubanduse alal tihti edukalt võistleb vanade kapitalistlike maadega. Mõned majanduslikult mahajäänud maad — endised imperialistlike

riikide asumaad — (India, Birma, Indoneesia jt.), likvideerisid koloniaalrežiimi ja saavutasid riikliku sõltumatuse. Nende maade rahvad võitlevad oma rahvusliku tööstuse arendamise eest, välismaa monopolide võimu alt täieliku vabanemise eest. See asjaolu raskendab äärmiselt imperialistide seisundit välisturgudel.

Mis puutub siseturгу, siis on kapitalistlikel monopolidel ka seal väga suuri raskusi: tööliklassi elutingimused halvenevad, kasvab töötavate hulkade viletsus ja teatavasti kerjusest ostjale just eriti palju kaupu maha ei saa müüa.

Kõik eeltoodu tähendab, et kapitalistlikud monopolid pidid pärast Teist maailmasõda endid veelgi rohkem kokku tõmbama. Territoorium, kus nad nüüd peremehetsevad, on tunduvalt vähenenud. See aga kutsub esile võitluse teravnemise nende vahel turgude, tooraineallikate ja kapitalide paigutamise sfääride pärast.

Võitlus turgude pärast

Peamisteks konkurentideks kapitalistlikul turul on praegu Ameerika ja Inglise monopolid; konkurentsivõitlusest võtavad aktiivselt osa ka Lääne-Saksamaa monopolid. Kahe maailmasõja vahelisel ajajärgul oli Inglismaal esikoht väliskaubanduse mahu poolest, olgugi et selle ajajärgu lõpul hakkasid Ameerika Ühendriigid teda teisele kohale tõrjuma. Teise maailmasõja tagajärjel halvenes Inglismaa, samuti ka Prantsusmaa ja Saksamaa olukord, nende monopolide jõud vähenes. Lääne-Euroopa maad kulutasid sõjapidamiseks väga suuri ressursse ja nende inimohvrid olid suured. Lääne-Euroopa maade tööstus tootis sõja tarbeks, rida tehaseid purustati pommitamise tagajärjel,

palju laevu lasti põhja. Kaupade väljavedu Lääne-Euroopa maadest vähenes järsult sõja ajal.

Ameerika Ühendriigid olid väljaspool sõjategevuse piirkonda. Peale selle, teenides relvastuse, sõjamaterjalide ja mitmesuguste kaupadega varustamise pealt, rikastusid Ameerika monopolid veelgi enam teiste kapitalistlike maade arvel, kes kannatasid sõja läbi kahju. Jõudes ette Inglismaast, tulid Ameerika Ühendriigid väliskaubanduse alal esikohale ja omandasid valitseva seisundi paljude kapitalistlike maade turgudel. Aastal 1945 langes Ameerika Ühendriikidele ligi 40 protsenti kõigi kapitalistlike maade kaupade väljaveost.

Sõja alguses jäi Inglismaa Ameerika Ühendriikidest õige vähe kaupade väljaveo osas maha, kuid 1947. aastal vedasid inglased juba kolm korda vähem kaupu välja kui ameeriklased.

Selleks et veelgi kindlustada oma valitsevat seisundit kapitalistlikul maailmaturul, võtsid ameeriklased tarvitusele terve rea abinõusid. Üheks abinõuks oli niinimetatud «Marshalli plaan», mis kannab ühe autori, tolelaegse Ameerika Ühendriikide riigisekretäri (välisministri) Marshalli nime. Plaan kehtis aastail 1948—1952. Plaani sisu seisis selles, et Ameerika Ühendriigid andsid Lääne-Euroopa maadele mitu miljardit dollarit laenuks või «kingituseks» tingimusel, et need maad ostavad Ameerika kaupu, mida Ameerika Ühendriikide monopolid ei suutnud omal maal realiseerida. Niisugusel viisil suurendasid Ameerika Ühendriigid oma kaupade realiseerimist Lääne-Euroopas, tõrjudes sealt välja Lääne-Euroopa võistlejad, kes ei olnud veel suutnud oma tööstust täielikult taastada. Sellega tagasid Ameerika monopolistid enesele uusi kasumeid.

Ameerika Ühendriikide monopolistid väitsid tookord, et «Marshalli plaan» kindlustab kaubanduse

rahuliku arenemise Lääne-Euroopa maade vahel ning nende ja Ameerika Ühendriikide vahel. Tegelikult suurendasid aga Lääne-Euroopa riigid selle plaani kehtimise lõpul veelgi enam konkurentsivõitlust nii omavahel kui ka Ameerika Ühendriikidega.

Sõjast veidi toibunud, suurendasid Inglismaa, Prantsusmaa, Lääne-Saksamaa, samuti ka Jaapan ja teised maad järjest oma kaupade väljavedu ja müüsid real juhtumeil kaupu madalama hinnaga kui ameeriklased ja said osa oma endisi turge tagasi. 1950-ndate aastate alguses vedas Inglismaa poole võrra vähem kaupu välja kui Ameerika Ühendriigid. Ameerika Ühendriikide osa kõigi kapitalistlike maade väljaveos vähenes 20-le protsendile.

Ameerika monopolistid püüavad igati suurendada oma kaupade realiseerimist Aasia turgudel, sealhulgas ka turgudel, kus Inglismaa ja Prantsusmaa kapitalistid elavalt kauplevad. Samasugust pilti võib näha ka teistel Euroopa turgudel.

Kasutades Ameerika Ühendriikide relvastatud jõudude viibimist Lääne-Saksamaal ja Jaapanis, hakkasid Ameerika monopolistid pärast Teist maailmasõda Saksa ning Jaapani kapitalistide osanikuks ja muutusid mõnede Saksa ja Jaapani ettevõtete kaasomanikeks. Ameerika Ühendriikide monopolid teostavad ühes Lääne-Saksamaa ja Jaapani monopolistidega real juhtumeil edukat pealetungi Inglismaa ja Prantsusmaa monopolidele, tõrjudes viimased välja mõnede maade turgudelt.

Seda soodustab suurel määral asjaolu, et Lääne-Saksamaa ja Jaapani tööliste palk on tunduvalt madalam Inglismaa ja Prantsusmaa tööliste palgast. Peale selle on Lääne-Saksamaa tööstusel võimsad seadmed, millest suur osa uuendati sõja-

järgsel ajal. Sellepärast võivad Saksa ja Jaapani kapitalistid, kes toodavad kaupu odavamalt, mõnikord ajutiselt oma kaubahinda alandada ning lüüa Inglise ja Prantsuse konkurente. Aastal 1952 surus Lääne-Saksamaa Prantsusmaa väljaveo alal neljandalt kohalt viiendale kohale ja aastal 1954 asus ise kolmandale kohale Inglismaa järel. Inglise kaupade väljavedu aastail 1951—1954 peaaegu ei suurenenud, sel ajal kui Lääne-Saksamaa kaupade väljavedu suurenes 50 protsenti. Puuvillase riide väljaveo alal jõudis Jaapan Inglismaast ette ja asus esikohale maailmas. Ameerika Ühendriikide monopolid, kes pidasid ühes oma Saksa ja Jaapani kompanjonidega konkurentsivõitlust Inglise ja Prantsuse töösturite vastu, nägid peagi, et Saksa ja Jaapani monopolide surve muutub ohtlikuks ka Ameerika kapitalistide eneste turgudele ja kasumitele. Ameerika monopolistid ei tunginud ju kõigisse Saksa ja Jaapani kompaniidesse. Suurem osa ettevõtteid Lääne-Saksamaal kuulub Saksa, Jaapanis — Jaapani kapitalistidele, kes Ameerika Ühendriikide monopolidele muutuvad üha tõsisemateks võistlejateks. Laevade väljaveo alal näiteks asus Lääne-Saksamaa 1954. aastal kapitalistlikus maailmas esikohale. Temast jäid maha nii Inglismaa kui ka Ameerika Ühendriigid.

Tundes ähvardavat ohtu tugevnevate võistlejate poolt, võtsid Ameerika monopolistid tarvitusele rida abinõusid, mille eesmärgiks on Ameerika monopolistide kaitsmine kapitalistlikul maailmaturul. Ameerika Ühendriikides on sisseveetavatele kaupadele kehtestatud väga kõrged tollid ning seal kehtib keeruline ja segane hindade määramise kord, mis raskendab välismaa kaupade sissevedu Ameerika turule. Ameeriklased ise tunnistavad, et Ameerika Ühendriikides kehtivate seaduste ja ees-

kirjade tõttu «vajavad paljud kaubad tollilt läbiminekuks hoopis rohkem aega, kui Kolumbus kulutas Ameerika avastamiseks». Ameerika eeskirjade kohaselt peab näiteks Ameerika Ühendriikidesse veetavaile hambaravipuuridele ja kirurgilistele nõeltele olema graveeritud need esemed tootnud firma ja riigi nimetus. See tõstab niivõrd esemete hinda, et neid on raske Ameerika turul müüa.

Samal ajal kasutavad Ameerika Ühendriigid mitmesuguseid mõjutamisvahendeid teiste kapitalistlike maade suhtes, eriti aga püüavad neid sundida alandama tollitariife, et kergendada Ameerika kaupade pääsemist nende turule. Ameerika Ühendriikide survele pidid Inglismaa ja teised kapitalistlikud riigid järele andma. Aastal 1947 sõlmisid kapitalistlikud riigid kokkuleppe tollitariifide ja kaubanduse kohta. Selle kokkuleppe põhjal alandas Inglismaa tollitariife mitte üksi omal maal, vaid kogu Briti impeeriumi ulatuses. Kuid Inglise monopolid nõuavad praegu selle kokkuleppe revideerimist. Nad nõuavad, et Ameerika Ühendriikide monopolid oma põhimõttest «osta ainult ameerika kaupa» loobuksid ja annaksid inglastele suurema vabaduse kaupade müümisel Ameerika turul.

Turgude pärast peetavas konkurentsivõitluses kasutavad kapitalistlikud monopolid ka sellist äraproovitud võtet nagu dumping. Mis on dumping? Dumpinguks nimetatakse kaupade realiseerimist välismaal palju madalamate hindadega, kui need on siseturul. Nagu märkis V. I. Lenin, on dumping selline süsteem, kus sisemaal müüakse kaupu kõrgete monopolsete hindadega, välismaal aga müüakse neid üliodavalt. Seda tehakse selleks, et õõnestada võistlejate kaubandust ja laiendada oma tööstust ning kaubandust. Dumpingust saadav võimalik kahju kaetakse kas nendest kõrgetest kasu-

mitest, mis monopolid saavad kaupade müügist siseturul või siis jällegi väljaveo preemiatest, mis riik maksab kapitalistidele, kes veavad oma kaupu välismaale. Kust võtab siis riik raha preemiate maksmiseks? Ta võtab selle maksumaksja taskust, see tähendab, nendest summadest, mis riigile töörahvahulga maksavad kapitalistliku riigi poolt kehtestatud maksude näol.

Dumping on kõige mõjuvam vahend, mille abil monopolid oma välismaa võistlejaid lüüakse.

Eriti sagedasti kasutavad dumpingut Ameerika Ühendriikide monopolid. On küllalt, kui märkida, et «Marshalli plaani» kehtimise ajal maksis Ameerika Ühendriikide valitsus riigisummadest välja ligi poole väljaveetavaist kaupadest. Kanada avaldas hiljuti protesti nisu, Birma aga riisi dumpingu vastu Ameerika Ühendriikidest. Selle protesti kutsus esile asjaolu, et Kanada ise veab välja suurel hulgal nisu, Birma aga riisi.

Kuid kapitalistlikud monopolid ei pea võitlust üksnes turgude pärast. Nad peavad võitlust ka tooraineallikate ja kapitali paigutamise sfääride pärast ning see võitlus muutub mõnikord vägagi teravaks.

Võitlus tooraineallikate ja kapitali paigutamise sfääride pärast

Meie teame nüüd, et kapitalistil, kes vajaliku tooraine ostab odavalt, on võimalik saada oma kauba realiseerimisel hoopis rohkem kasu, kui sellel kapitalistil, kes tooraine ostab kõrge hinnaga. Kõige odavamalt saab tooraine tavaliselt see kapitalist, kes on tooraineallika peremees. Nii näiteks on ameerika terasemonopolil «United States Steel Corporation», oma söe- ja rauamaagi kaevandused ja sellepärast tuleb süsi ja rauamaak, mida terase-

valmistamisel vajatakse, talle võrdlemisi odavalt kätte. Sõe ja rauamaagi eest tuleks maksta rohkem, kui ta peaks seda ostma teistelt Ameerika monopolistidelt. Veelgi kallimaks läheb tavaliselt tooraine ostmine välismaa kapitalistidelt, kes tooraine hinnasse arvestavad ka veokulud, tollimaksud jms.

Sellepärast pingutab iga kapitalistlik monopol äärmiselt oma jõudu, et ühel või teisel viisil haarata tähtsamate toorainete (nafta, sõe, mitmesuguste metallimaakide, puuvilla, kautšuki jne.) allikad enda kätte.

Kapitalistlikus maailmas on suurriikide monopolid tähtsamate toorainete ja kütuseliikide peamised allikad enda kätte haaranud. Ameerika kapitali kontrolli all on 77 protsenti, inglise kapitali kontrolli all 12 protsenti kahekümne kahe tähtsama tooraineliigi tagavarast.

Eriti suuri kasumeid saadakse siis, kui ollakse kõigi või peaaegu kõigi mõnda liiki tooraineallikate täielik peremees. Niisugusel juhul võib kapitalistide ühendus, esiteks, võistlust kartmata tõsta tooraine hinda ja, teiseks, jätta oma võistlejad parajal silmapilgul tooraineta. V. I. Lenin kirjutas: «Sellised monopolid on kõige kindlamad, kui haaratakse ühtedesse kättesse kõik tooraineallikad, ja me nägime, millise agarusega rahvusvahelised kapitalistide liidud suunavad oma jõupingutusi sellele, et kiskuda vastase käest igasugune konkurentsivõimalus, et üles osta näit. rauamaagi leiukohad või naftaallikad jne.»¹

Kivisõe- ja niklivarude poolest on Ameerika Ühendriikidel valitsev seisund kapitalistlikus maailmas. Ameerika kapitali kontrolli all on rohkem kui neli viiendikku kivi- ja pruunsõe varudest, enam

---

¹ V. I. L e n i n, Teosed, 22. kd., lk. 241.

kui kolmveerand niklivarudest; inglise kapitali kontrolli all on umbes 8 protsenti söevarudest ja umbes 4 protsenti niklivarudest. Kuid seevastu on Inglismaa Ameerika Ühendriikidest ees tinavarude ja kautšukiistanduste poolest. Inglismaa toodab viis korda rohkem looduslikku kautšukit ja tema tinavarud on neli korda suuremad kui Ameerika Ühendriikidel. Ameerika kapitalistid püüavad sellepärast suurendada kunstliku kautšuki tootmist ja haarata enda kätte tinalademed teistes maades.

Ülalnimetatud toorained etendavad tähtsat osa nii tsiviil- kui ka sõjatööstuses. Musta ja värvilist metalli kasutatakse tööpinkide valmistamiseks, kautšukit aga auto ja lennuki rattakummideks, naftat aga laevade, lennukite, tankide jms. kütteks. Erakordselt tähtsal kohal asub uraan, millest saadakse aatomienergiat. Ameerika monopolid tegid suuri jõupingutusi selleks, et haarata enda kätte kõik peamised uraaniallikad kapitalistlikes maades. Suurimad uraani leiukohad asuvad Belgia asumaal Belgia Kongos. Ameerika Ühendriikide monopolistid sõlmisid Belgiaga kokkuleppe, mille alusel Belgia Kongo uraanimaak läheb odava hinnaga Ameerika Ühendriikidesse. Ameerika Ühendriigid saavad samuti ka Kanadas toodetavat uraanimaaki. Ameerika monopolid sõlmisid kokkuleppe uraani- maagi saamise kohta Austraaliast. Nad investeerisid oma kapitale Lõuna-Aafrika Liidu nendesse ettevõttesse, kes tegelevad uraani tootmisega; kuid seal on Inglismaa kapitalistid uraani tootmisel veel esikohal. Uraani toodetakse ka veel mõnel teisel maal.

Kümneid aastaid kestab kapitalistlike monopolide vahel terav võitlus nafta pärast, mis etendab suurt osa tänapäeva tööstuses.

Maailma üheks kõige suuremaks naftarajooniks

on Lähis- ja Kesk-Ida. Teise maailmasõjani pereinemehetses seal Inglise kapital. Aastal 1937 kontrollis Inglismaa rohkem kui 75 protsenti, Ameerika Ühendriigid aga ainult 13 protsenti, Prantsusmaa — veidi üle 6 protsendi Lähis- ja Kesk-Ida kogu naftatoodangust. Kuid Ameerika monopolistidel, kelle kapitalid on kasvanud, õnnestus siiski saada õigus naftarikaste maa-alade ekspluateerimiseks Lähis- ja Kesk-Ida maades, tunduvalt suurendada naftaallikate otsimist ja nafta tootmist.

Paljude naftaallikate kontrollimise ja naftavälja-veo teede pärast on toimunud ja toimub praegugi võitlus nii Ameerika ja Inglise monopolide vahel kui ka nende kohalike agentide vahel. Kõige suuremad Ameerika naftakompaniid ühinesid mõneks ajaks selleks, et Inglise võistlejaid välja tõrjuda. Neljal Ameerika monopolil õnnestus saavutada kokkulepe Saudi-Araabiaga, et viimane annab neile õiguse Saudi-Araabias avastatud naftaleiukohtade uurimiseks ja nafta tootmiseks. Need on kõige suuremad naftaleiukohad Lähis- ja Kesk-Idas.

Euroopasse toimetatava nafta veokulude vähendamiseks ja oma kasumite suurendamiseks hakkasid Ameerika monopolistid ehitama naftajuhet Saudi-Araabiast läbi Süüria Vahemere kaldale. Selle vastu olid inglise monopolistid. Lõpuks siiski õnnestus Ameerika Ühendriikide monopolidel saada luba naftatorustiku ehitamiseks Süüria territooriumil.

Käesoleval ajal on Ameerika kapitali kontrolli all juba kaks kolmandikku Lähis- ja Kesk-Ida maade naftatoodangust, Inglise kapital aga kontrollib veidi üle veerandi; Prantsuse kapitali osatähtsus aga vähenes 5 protsendini.

Saudi-Araabias saavad Ameerika monopolistid

igalt naftatonnilt seitse korda rohkem, kui nad ise selle eest maksavad. Ameerika ja teiste kapitalistide niivõrd suurte kasumite saamisel etendab suurt osa see asjaolu, et Lähis- ja Kesk-Ida vähearenenud maades on tööliste palk väga madal ja kapitalistide kulutused tööjõule on väga väikesed. Just tööjõu ja tooraine odavus vähearenenud maades on üheks põhjuseks, miks kapitalistlike riikide monopolistid niisuguse agarusega püüavad need maad oma kontrollile allutada. Samal põhjusel püüavad nad ka sinna rohkem kapitali välja vedada.

┌Kuni Teise maailmasõjani oli Inglismaa kapitali väljaveo poolest esikohal maailmas. Kapitale vedasid välja ka Ameerika Ühendriikide, Saksamaa, Prantsusmaa ja mõne teise maa monopolistid. Sõja ajal aga muutus olukord. Inglismaa oli sunnitud osa oma välismaal asuvaid ettevõtteid ära müüma ning Ameerika Ühendriigid surusid Inglismaa teisele kohale. Sõja lõpul olid Ameerika Ühendriikide monopolide peamised konkurendid niivõrd väljakurnatud, et nad ei suutnud enam nimetamisväärselt suuri kapitale välismaale investeerida. Kuid juba mõni aasta pärast sõda hakkasid Inglismaa, Lääne-Saksamaa ja mõne teise riigi monopolid uuesti kapitale välja vedama, konkureerides Ameerika Ühendriikide monopolidega. Lääne-Saksamaa näiteks investeerib kapitale Ladina-Ameerikasse, Aafrikasse, Kanadasse, Iraani, Pakistani, Türgisse ja teistesse maadesse. Inglise monopolistid on tänapäeval Ameerika monopolistidele veelgi tõsisemateks võistlejateks.

Võistlust Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel kapitali väljaveo sfääride pärast näeme eriti ilmekalt Kanadas, kes on ise arenenud kapitalistlik maa. Kuuludes Briti impeeriumi koosseisu, oli

Kanadas käesoleva sajandi kahekümnendate aastateni valitseval kohal Inglise kapital, kuigi Kanada asub kõrvuti Ameerika Ühendriikidega. Kuid siis surusid Ameerika Ühendriigid Inglismaa välja ja asusid ise esikohale kapitalide investeerimise alal Kanadasse.

Mispärast tahavad Ameerika ja Inglise monopolid rajada Kanadas oma ettevõtteid? Esiteks sellepärast, et seal leidub rikkalikult mitmesuguseid maavarasid, nagu rauamaaki, naftat, niklit, sea-tina, tsinki, uraani, kulda, hõbedat, plaatinat jne. Teiseks sellepärast, et palgad on seal võrdlemisi madalad. 1952. aastal arvestati välja, et Kanada tööliste tunnipalk on 30 protsenti madalam kui Ameerika töölisel. Ameerika kapitalistidel etendab suurt tähtsust ka see asjaolu, et nende ettevõtted, mis asuvad Kanadas, võivad mitte üksi Kanadas tollita kaupa müüa, vaid ka teistesse Briti impeeriumi maadesse kaupa soodsa tollitariifiga vedada. Nii näiteks varustavad Ameerika fotokompanii «Kodaki» Kanadas asuvad tehased kogu Briti impeeriumit oma toodanguga. Kanadas on kodunenud suurimad Ameerika monopolid «General Motors», «Ford», «Standard Oil» jt. Nende kõrval tegutsevad aktiivselt ka Inglise kompaniid. Inglise ja Ameerika kompaniide võistlus Kanadas on vaid üks osa konkurentsivõitlusest, mis nende vahel toimub ka teistes maades.

Võitlus mõjusfääride ja asumaade pärast. Sõjalised blokid

Teise maailmasõja ajal suurendasid Ameerika Ühendriigid oma mõju mitte üksi oma sõjaliste vastaste, vaid ka nõrgenenud liitlaste Inglismaa ja Prantsusmaa arvel. Juba sõja alguses said Ameer-

rika Ühendriigid Inglise valitsuselt loa Ameerika vägede paigutamiseks mõnedele Atlandi ookeanis asuvatele Inglise saartele. Sõja lõpul okupeerisid Ameerika, Inglise ja Prantsuse väed Lääne-Saksamaa ja asuvad seal tänapäevani.

Tunduvalt suurenes Ameerika Ühendriikide mõju ka Vaikse ookeani piirkonnas. Ameerika Ühendriikide «eestkostmise» alla on läinud Marshalli, Karoliini ja Marianni saared, mis varem kuulusid Jaapanile. Jaapan ise ja tema ümbruskonna saared hõivati ameerika vägede poolt ja osa on neid praegugi seal. Ameerika Ühendriigid hakkasid valitsema Jaapanile kuuluvail Riukiu, Bonini, Volkano ja teistel saarestikel. Nad peavad oma väeosi Lõuna-Koreas, Hiinale kuuluval Taivani saarel ja tungivad mõnedesse Kagu-Aasia maadesse.

Niisugune teguviis kutsub esile teiste imperialistlike riikide vastupanu, kes ei taha Ameerika kapitalistidele loovutada oma positsioone maakera mitmesugustes osades. Eriti äge võitlus toimub Ameerika Ühendriikide ja Lääne-Euroopa koloniaalriikide vahel mõju pärast viimaste asumaades.

Tänapäeval on Ameerika Ühendriikide kõrval suured mõjusfäärid ka Inglismaal. Briti impeeriumi maad on Ameerika Ühendriikide monopolistidele kõige armsamaks maiuspalaks. Ameerika kaupade väljavedu nendesse maadesse on mitu korda kasvanud, võrreldes ajajärguga enne Teist maailmasõda, ja juba aastal 1952 jõudsid Ameerika Ühendriigid sellel alal Inglismaale järele.

Püüdes Inglismaa küljest ära kiskuda Briti impeeriumi maid, sõlmisid Ameerika Ühendriigid nende maadega terve rea kokkuleppeid «sõjalise abistamise» kohta. «Sõjalise abistamise» kokkulepped on sõlmitud Pakistaniga, Kanadaga, Austraaliaga ja Uus-Meremaaga. Kanadas viibivad

Ameerika väeosad ja sinna on rajatud Ameerika Ühendriikide sõjalised baasid.

Ameerika kirjanik Ralf Ingersoll hindas oma raamatus «Täiesti salajane» suhteid Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel järgmiselt: «Meie vahel on lahkkelid Palestiina, India, Hollandi-Indoneesia, Hiina ja kogu maailma suhtes teostatava poliitika küsimuses... Eksisteerib mitte üks, vaid kaks rühma huvisid — Inglise huvid ja Ameerika huvid... need aga ei ole identsed. Iseenesest traditsioonilised konfliktid sarnanevad väikestele kokkupõrgetele, mis kogusummas moodustavad suure lahingu või isegi kampaania.»

Samuti ei ole ühesugused Ameerika ja Prantsuse monopolide huvid mitmesugustes maailmajagudes.

Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa vahel arenes terav võitlus mõju pärast Lõuna-Vietnamis, Laoses ja Kambodžas.¹ Need maad olid alles hiljuti Prantsuse asumaad. Aastal 1955 toimusid Lõuna-Vietnamis võrdlemisi suured lahingud Ameerika Ühendriikide kohalike käsilaste vägede ja Vietnami väeosade vahel, kes olid Prantsusmaa mõju all. Ainuüksi ühel päeval — 28. aprillil — sai Lõuna-Vietnami pealinnas Saigonis peetud lahingutes surma ligi tuhat inimest, 20 tuhat rahulikku elanikku jäi peavarjuta, sest suurtükitali tegi nende onnid maatasa.

Võitlus toimub samuti Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa vahel mõju pärast Põhja-Aafrika maades, mis asuvad Prantsusmaa ülemvalitsuse all. Ameerika Ühendriigid on rajanud suured sõjalised baasid Põhja-Aafrikas ja eriti Marokos ning püüavad Prantsusmaad sealt välja tõrjuda.

---

¹ Laos ja Kambodža on Kagu-Aasia väikesed maad, kus leidub rikkalikke maapõuevarasid.

Terav võitlus toimub Lääne-Saksamaa ja Prantsusmaa monopolide vahel rikkalike söevarudega Saarimaa pärast, mis asub Saksa-Prantsuse piiril. Minevikus käis Saarimaa Saksamaa ja Prantsusmaa vahel korduvalt käest kätte. Teise maailmasõja eel oli Saarimaa Saksamaa koosseisus. Pärast Teise maailmasõja lõppemist paigutas Prantsusmaa sinna oma väed, kehtestas oma halduse ja rahasüsteemi, kuid Lääne-Saksamaal õnnestus Ameerika Ühendriikide abiga takistada Saari ühendamist Prantsusmaaga. Selles küsimuses toimuvad Prantsusmaa ja Lääne-Saksamaa valitsuse vahel ägedad vaidlused.

Võitluses asumaade ja mõjusfääride pärast omab suurt tähtsust kontroll rahvusvaheliste maismaa, mere- ja õhuteede üle.

Kontrolli kehtestamiseks nende teede üle organiseerivad imperialistlikud maad ja nende monopolid reisijate ja kaubasaadetiste veokompaniisid, tähtsates punktides aga, nagu näiteks väinade ja kanalite piirkondades, rajavad nad oma sõjalisi baase. Selles pinnal tekib samuti võitlus imperialistlike maade vahel, nagu näiteks Vahemere piirkonnas. Vahemere mere- ja õhuteed seovad Euroopat ja Ameerikat Aafrika, Aasia ja Austraaliaga. Vahemere kaudu kulgevad teed Inglismaalt ja Prantsusmaalt nende asumaadesse ja nendest sõltuvatesse maadesse, Lähis- ja Kesk-Ida naftarikkuste juurde.

Teise maailmasõja eel valitses Vahemerel Inglismaa. Kõige suuremad mereteed Vahemerel olid Inglise kompaniide käes. Inglismaa ehitas sõjalised baasid Vahemere lääne sissepääsu — Gibraltar väina juurde, Vahemere keskosas — Malta saarele ja lõpuks Vahemere kagu sissepääsu — Suessi kanali äärde. Inglismaa pidas ja peab Vahemeres suurt sõjalaevastikku, Ameerika Ühendriigid

aga ei pidanud seal enne Teist maailmasõda alaliselt suuri merejõude.

Teise maailmasõja ajal ja pärast sõda muutus olukord. Ameerika Ühendriigid jätsid Vahemerre palju sõjalaevu, kes tegutsesid seal sõja ajal, ja saadavad lisaks uusi sõjalaevu.

Ameerika õhu- ja meretranspordi monopolid alustasid selles piirkonnas ägedat konkurentsivõitlust Inglise monopolidega. Kui 1937. aastal Ameerika Ühendriikide osa Suessi kanalit läbivate laevade üldarvust oli 1,1 protsenti, Inglismaa osa 47,5 protsenti, siis 1950. aastal vähenes Inglismaa osa juba 26,5 protsendini, Ameerika Ühendriikide osa aga suurenes 8,3 protsendini.

Ameerika Ühendriigid rajasid oma sõjalised baasid Hispaanias, Kreekas ja Türgis ning ohustavad sellega Inglismaa kontrolli Vahemere sissesõidu üle. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa vahel toimub visa võitlus selle pärast, keda määrata Põhja-Atlandi bloki relvastatud jõudude ülemjuhataja kohale Vahemere piirkonnas — kas ameeriklast või inglasi.

Põhja-Atlandi blokk kujutab endast 1949. aastal loodud agressiivset sõjalist liitu, kuhu kuuluvad Ameerika Ühendriigid ja mitu Lääne-Euroopa kapitalistlikku riiki. See liit on ennekõike suunatud NSV Liidu ja rahvademokraatia maade vastu, samuti ka rahvusliku vabastusliikumise vastu asumaades ja sõltuvates maades.

Põhja-Atlandi liitu kuulusid alguses Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Kanada, Belgia, Holland, Luksemburg, Norra, Taani, Island ja Portugal. Hiljem ühinesid sellega veel Türgi, Kreeka ja Lääne-Saksamaa.

Peale Põhja-Atlandi bloki eksisteerib veel Põhja- ja Lõuna-Ameerika maade liit ning Kagu-Aasia

sõjaline blokk, mida ühendatult nimetatakse SEATO. Selle bloki eesmärk on rahvusliku vabastusliikumise mahasurumine Kagu-Aasias ja sinna kuuluvad Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Austraalia, Uus-Meremaa, Filipiinid, Pakistan ja Tai. Türgi ja Pakistani vahel on sõlmitud sõjaline leping, mis nüüd on muutunud viie riigi, sealhulgas Iraani, Iraagi ja Inglismaa agressiivseks blokiks. Lõpuks on Ameerika Ühendriikidel ja mõnel teisel Põhja-Atlandi liidu liikmel sõlmitud veel sõjalise iseloomuga lepingud üksikute maadega, kes nimetatud blokkidesse ei kuulu. Nii näiteks on Ameerika Ühendriikidel kahepoolne kokkulepe Jaapaniga.

Kas kõik need blokid, lepingud ja kokkulepped tähendavad, et kapitalistlike maade vahel ei eksisteeri juba enam mingisuguseid vastuolusid või et neid vastuolusid saab täielikult ületada?

Sellele küsimusele vastamiseks jääb meil ainult üle kõigest eeltoodust teha lühikokkuvõtte.

Meie veendusime, et vastuolud üksikute kapitalistide, kapitalistlike monopolide ja riikide vahel ei ole juhuslikud. Need vastuolud eksisteerivad juba ammu ja nende põhjused peituvad kapitalistlikus majandussüsteemis, mis on rajatud eraomandusele ja palgatöö eksploatatsioonile. See süsteem ei ühenda, vaid, vastupidi, lahutab tootmise peremehi, tekitab nende vahel huvide vastuolusid, vihavaenu, nad tahavad teineteist välja suruda ja saada kasu võõra arvel. Seal, kus valitseb tootmisvahendite ja tööriistade erakapitalistlik omandus, seal, kus kõigi tööstus- ja põllumajandusettevõtete, pankade, transpordi peremeesteks on üksikud eraettevõtjad, kes peavad silmas vaid omaenda huvisid, mitte aga kogu ühiskonna huve, seal on nende vahel konkurentsivõitlus vältimatu.

Milles see konkurentsivõitlus väljendub, mispärast seda peetakse ja missugused vormid ta omandab, sellest on kõneldud brošüüri eelmistel lehekülgedel. Seal näitasime, kuidas ja mispärast, missuguste vältimatute vastuolude tõttu peavad suured kapitalistlikud monopolid ja riigid omavahel seda võitlust ja kuivõrd terava iseloomu see mõnikord omandab. Need vastuolud, millel on sügavad juured, jäävad püsima ka siis, kui üksikud kapitalistlikud maad sõlmivad omavahel liituseid või mitmesuguseid kokkuleppeid.

Liidud kapitalistlike riikide vahel on tavaliselt ajutise, ebapüsiva iseloomuga. Kõige sagedamini luuakse liidud selleks, et monopolistid peavad tol ajal kasulikumaks astuda välja ühes või teises küsimuses mitte üksinda, vaid üheskoos. Kuid konkurentsivõitlus nende vahel ülikasumite pärast ei lakka sellegipärast.

Näiteks võib tuua sama Põhja-Atlandi bloki, kuhu peale Ameerika Ühendriikide kuulub ka rida Lääne-Euroopa maid. Vaatamata sellele, et need riigid ühinesid liitu, mida nimetatakse NATO, konkureerivad nad omavahel maailmaturul edasi, sest nende monopolide kaubanduslikud ja üldse majanduslikud huvid maakera paljudes kohtades on üksteisele vastukäivad.

Kõik see tähendab, et vastuolud kapitalistlike maade vahel püsivad tänapäevani, sest et püsivad põhjused, mis neid tekitavad. Need vastuolud püsivad seni, kuni püsib kapitalism.

Kodanliku korra kaitsjad väidavad, et imperiaalsi tingimustes olevat võimalik mitmesuguste maade kapitalistide kokkuleppega kõrvaldada nende vahel eksisteerivad lahkkelid ja luua organiseeritud maailmamajandus. Nad ütlevad, et monopolide tegevus viib konkurentsi, kriiside, tootmises

valitseva korralageduse kadumiseni, viib «plaani-pärase kapitalismi» ajastusse.

Elu ja tegeliku elu faktid lükkavad need väljamõeldused täielikult ümber. Viimase 50—60 aasta jooksul toimunud sündmused näitavad piltlikult, et mitmesuguste maade monopolide tegevus ei leevenda, vaid, vastupidi, teravdab veelgi enam vastuolusid ja konflikte nende vahel. Lenin ütles, et monopolistliku kapitalismi arenemine toimub sellises tempos, selliste vastuolude, konfliktide ja vapustuste olukorras — mis pole sugugi üksnes majanduslikud, vaid ka poliitilised, rahvuslikud jne., jne., — et tingimata *enne*, kui jõutakse... rahvuslike finantskapitalide... ülemaailmse ühinemiseni, peab imperialism paratamatult lõhkema, kapitalism muutub oma vastandiks¹.

Lenin õpetas ka, et töölisklass ja tema kommunistlik partei võivad ja peavad ära kasutama vastuolud imperialistide vahel revolutsioonilise vabastusvõitluse peamiste eesmärkide kättevõitmiseks.

RAHVASTE VÕITLUS RAHU EEST, UUE SÕJAOHU VASTU

Ajaloo kogemused näitavad, et kapitalistlike maade vastuoludes peituvad sõjalised konfliktid, peitub tõsine oht rahvaste rahule ja heaolule. Minevikus viisid need vastuolud suurte veriste sõdadeni, mis nõudsid inimkonnalt suuri ohvreid ja tekitasid sõdivatele riikidele enneolematuid kahjusid.

Kuid maailma rahvad ei taha, et kurvad sündmused veel korduksid. Nad ei taha olla kistud uutesse verevalamistesse ja vennatapvatesse sõdadesse kapitalistlike monopolide kasumite eest. Töötavad

---

¹ Vt. V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 94—95.

rahvahulgas, kõigi maade ja rahvaste eesrindlikud inimesed võitlevad aktiivselt kindla ja püsiva rahu eest, heanaaberlike suhete säilitamise ja kindlustamise eest riikide vahel. Nad nõuavad kogu südamest ja järjekindlalt, et vaieldavaid küsimusi ja lahkkelisid, mis tekivad ühtede või teiste maade vahel, ei lahendataks mitte sõjaga, vaid rahulike läbirääkimistega, mis on rajatud vastastikusele arusaamisele, usaldusele ja rahulikule, asjalikule koostööle.

Kas selline tee on võimalik? **Jah, on võimalik.**

Sõjaõhutajatel on üha raskem rahvahulki valedesse mässida ja neid uutesse sõjalistesse avantüüridesse tõmmata. Imperialistliku agressiooni teed tõkestavad võimsad ja organiseeritud jõud, keda varem ei olnud.

Kõige aktiivsemaks ja mõjuvõimsamaks jõuks võitluses rahu ja rahvaste julgeoleku eest on võimas, 900 miljoni suuruse elanikkonnaga sotsialismileer, eesotsas Nõukogude Liidu ja Hiina Rahvavabariigi. Nõukogude Liidu ja kõigi rahvademokraatia maade välispoliitikal on alati olnud ja on ka praegugi õilis rahuarmastav siht. Selle poliitika aluseks on Lenini suur idee erineva ühiskondliku ja riikliku süsteemiga riikide rahuliku kooseksisteerimise võimalikkusest ja vajalikkusest. Lenin õpetas, et sotsialistlikud ja kapitalistlikud riigid võivad elada rahu, heanaaberlikes suhetes, töötada koos ja rahulikult võistelda majanduse ja kultuurielu kõigil aladel. Lenini idee õigsust kahe süsteemi rahuliku kooseksisteerimise kohta on tõestanud elu ise.

Seda tõestab ka sõprus ja koostöö NSV Liidu rahvaste ja India, Birma, Afganistani rahvaste vahel, mis areneb ja tugevneb rahu hüveks kogu maailmas; sõprus ja koostöö NSV Liidu ja Soome vabariigi vahel, mille aluseks on võrdõiguslikkus,

vastastikune usaldus ja austus; sõbralikud suhted Nõukogude Liidu ja Austria vahel, mis vastavad kindla rahu huvidele Euroopas. Nõukogude inimesed tahavad elada rahu ja siiras sõpruses kõigi rahvastega, sealhulgas Inglismaa, Ameerika Ühendriikide, Prantsusmaa, Itaalia, Jaapani ja kõigi teiste kapitalistlike riikide rahvastega. Nõukogude Liit ja kogu sotsialismi ning demokraatia leer on seda alati järjekindlalt ning visalt taotlenud ja taotleb seda ka tänapäeval. Tuginedes kogu nõukogude rahva taatele, sammub Nõukogude valitsus ka edaspidi sellel teel. Nõukogude valitsus on alati taotlenud ja taotleb ka tänapäeval kapitalistlike riikide omavaheliste tüliküsimuste ja lahkkelide lahendamist rahulikult teel. NSV Liidu välispoliitika on suunatud sellele, et võimaliku sõja kolded, kus need ka tekivad, lämmatataks otsekohe, et ükski konflikt mõne riigi vahel ei ohustaks rahvaste rahulikku arenemist ja julgeolekut. Selleks astus Nõukogude Liit Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, selleks kaitseb ta aktiivselt selle organisatsiooni rahuarmastavaid põhimõtteid. Nõukogude Liit taotleb järjekindlalt relvastuse vähendamist, aatomi, vesiniku ja teiste massilise hävitamise relvade keelamist selleks, et ülisuur teaduslik avastus — aatomienergia — teeniks rahu ja progressi üritust.

Võitluses rahu eest, uue sõjaohu vastu etendavad Aasia ja Aafrika rahvad ülisuurt osa. Imperialismil ei ole juba enam nendes maailmajagudes seda tugi-ala ja neid reserve, mis tal olid minevikus. Ajad on muutunud. Üha laialdasemalt areneb asumaade ja sõltuvate maade rahvaste rahvuslik vabadusvõitlus oma vabaduse ja sõltumatuse eest, rahu ja julgeoleku eest. 1955. aasta aprillis toimus Indoneesia linnas Bandungis 29 Aasia ja Aafrika maa konverents, kus võeti vastu deklaratsioon, milles on sel-

gelt öeldud, et nende maade rahvad võitlevad otsustavalt koloniaalse rõhumise ja uue sõjaohu vastu. Mõned maad, kes varem olid imperialistlike suurriikide haldusalused territooriumid, tegid koloniaalrežiimile juba lõpu. Uue sõjalise avantüüri puhul ei saa imperialistid enam arvestada, et nende maade rahvad nurisemata saavad oma pojad sõjatulle. Suurel määral on imperialismi seisukohad nõrgenenud ka nendes maades, kus veel praegu on koloniaalrežiim säilinud. Ka seal põleb maapind sõjasüütajate jalge all.

Uue sõjaohu vastu võitlevad aktiivselt võimsad rahujõud, kes tegutsevad igal kapitalistlikul maal. Relvastuse võidujooks mõnel kapitalistlikul maal langeb kogu raskusega rahvahulkade — tööliste, talupoegade, käsitöölise, väikepalgaliste teenistujate ja töötava intelligentsi õlgadele.

Kutsudes esile ülisuure maksude kasvu ja toiduainete ning laiatarbekaupade hindade tõusu, annab relvastuse võidujooks suure hoobi töörahva taskule, halvendab järsult elutingimusi. See kutsub esile rahvahulkade rahulolematuse. Lisaks sellele ei taha miljonid lihtsad inimesed saada uuesti vallutuslike avantüüride ohvriks, mida kavatsevad teostada kapitalistlike monopolide peamehed. Ikka otsustavamalt ja aktiivsemalt võitlevad nad uue sõja õhutamise poliitika vastu, rahu säilitamise eest rahvaste vahel.

Rahupooldajate liikumine kõigis kapitalistlikes maades kasvab päevast päeva. See liikumine ühendab oma ridades inimesi mitmesugustelt kutsealadelt — alates lihtsatest töölistest ja talupoegadest kuni silmapaistvate õpetlaste ja ühiskonnategelasteni. Sinna kuuluvad erinevate poliitiliste vaadete ja usuliste tõekspidamistega inimesed. Rahupooldajate liikumine kasvas üle üksikute maade piiride ja

omandas laialdase, ülemaailmse, rahvusvahelise iseloomu. Liikumise suur jõud seisab selles, et selle lipu all võitlevad organiseeritult sajad miljonid inimesed kõigis maailmajagudes rahu säilitamise eest, uue maailmasõja ärahoidmise eest.

Rahupooldajate organisatsioon viis edukalt läbi massilised kampaaniad relvastuse võidujooksu lõpetamiseks, aatomi- ja vesinikurelva keelamiseks, suhete normaliseerimiseks riikide vahel. 1955. aasta suvel toimus Helsingis Ülemaailmne Rahuassamblee, millest võtsid osa 68 maa esindajad, kes väljendasid üksmeelselt maailma avaliku arvamuse tahet, miljonite inimeste tahet, kes kõik on valmis rahu ja julgeoleku üritust lõpuni kaitsma. Rahvaste liikumine rahu eest avaldab üha suuremat mõju poliitikale ja seda peavad riigitegelased arvestama.

Õigesti ütles ameerika progressiivne ühiskonnategelane G. Mayer: «Iga uus allkiri rahupooldajate üleskutsel, iga uus tegu rahu kaitseks sepistab uue lüli ahelas, mis ohjeldab sõjakoletist... Rahulik arenemine on muutunud hädavajalikuks, ajalooliseks seaduspärasuseks enam kui kolmandikule inimkonnast, kelle jõud kaitsa rahu kogu maailmas kasvab iga päevaga. Imperialismileeris aga viib elu ise miljonid inimesed, kes ei ole kunagi Marxi või Leninit lugenud, paljude nende seisukohtadeni.»¹

Nõukogude Liidu ja kõigi rahuarmastavate maade visad püüded, mille eesmärgiks on tagada kindel ja püsiv rahu, suur töö, mis selles suunas tegi ülemaailmne rahupooldajate liikumine, on juba andnud positiivseid tagajärgi: rahvusvaheline pinevus, mis tekkis riikide vahel pärast Teist maailma-

---

¹ G. Mayer, Viimane illusioon, Moskva, 1955 lk. 324—325 (v. k.).

sõda, on viimasel ajal mõningal määral nõrgenenud.

Kõik see tekitas soodsa olukorra nelja suurriigi — Prantsusmaa, Inglismaa, NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide valitsuste juhtide nõupidamise läbi viimiseks, mis toimus Genfis 1955. aastal. Suurriikide valitsuste juhtide kohtumise fakt ise, kes arutasid läbi väga tähtsad rahvusvahelised küsimused, soodustas usalduse ja koostöö õhkkonna kehtestamist riikidevahelistes suhetes, soodustas uue sõjaohu vähenemist.

Genfi nõupidamine avaldas soodsat mõju kogu rahvusvahelisele olukorrale. Ta vähendas nende kodanlike tegelaste aupaistet, kes kogu aeg püüdsid ja püüavad veel tänapäevalgi tõestada, et rahvusvahelisi küsimusi saavat lahendada ainuüksi jõuga, et teistsugust poliitikat rahvaste ja riikide vahelistes suhetes peale «jõupositiooni» poliitika ei saavatki olla. Elu on näidanud, et «jõupositiooni» poliitika on põrganud rahvaste võimsale ja energilisele vastupanule. Just sellepärast läks arusaajam osa kodanlust rahvusvahelise pinevuse nõrgendamise lõdvendamise teele.

Kuid ei saa sulgeda silmi selle ees, et kapitalistlikus maailmas ei ole veel ülekaalu kaotanud jultunud rahuvaenlased, kes püüavad riikidevaheliste suhete keerulisi küsimusi lahendada endiste imperialistlike meetoditega nagu Saksa imperialistid, kes päästsid valla Esimese ja Teise maailmasõja. Et rahu vaenlased ei saaks ülekaalu, on vaja valvsust, sihikindlust ja visadust võitluses rahu edasise tugevdamise, uue sõja ohu ärahoidmise eest.

Nõukogude Liit on teinud ja teeb kõik võimaliku rahu huvides, muidugi mitte nõrkusest, nagu püüavad väita imperialismi kaitsjad, vaid sellepärast, et ta tunneb oma kasvavat jõudu ja võimsust. Sotsia-

listliku riigi vankumatu võimsust on tõestanud kogu tema ajalugu ja meie, nõukogude inimesed, ei soovita kellelgi proovida meie jõudu, eriti aga nendel, kes on seda juba tunda saanud.

Kiites täielikult heaks Nõukogude valitsuse välispoliitika, mis vastab kogu eesrindliku inimkonna huvidele ja soovidele, on NSV Liidu rahvad alaliselt valvel ja võitlevad ka edaspidi raugematu energiaga oma kodumaa võimsuse edasise õitsengu eest, kõigi maade rahvaste igakülgse sõbraliku koostöö tugevdamise eest.

SISUKORD:

Võitlus kapitalistide vahel kasumite pärast	4
Kapitalistliku tootmise eesmärgiks on kasumi saamine	4
Kapitalistlik konkurents	7
Monopolide tekkimine. Imperialism	12
Rahvusvahelised monopolid. Maailmaturu jaotamine	18
Vastuolud kapitalistlike riikide vahel imperialismi ajajärgul	26
Kapitalistlike riikide majandusliku arengu ebaühtlus	26
Võitlus maailma ümberjaotamise pärast. Esimene maailma- sõda	29
Teine maailmasõda	34
Sõjajärgsed vastuolud imperialistlike maade vahel	40
Ühtse maailmaturu lagunemine	40
Võitlus turgude pärast	42
Võitlus tooraineallikate ja kapitali paigutamise sfääride pärast	47
Võitlus mõjusfääride ja asumaade pärast. Sõjalised blokid	52
Rahvaste võitlus rahu eest, uue sõjaohu vastu	59

И. Глаголев

В ЧЁМ ПРИЧИНА ПРОТИВОРЕЧИЙ
МЕЖДУ ИМПЕРИАЛИСТИЧЕСКИМИ
СТРАНАМИ

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярну маантээ, 10

*

Toimetaja F. Lõpp

Tehniline toimetaja A. Ruutsoo

Korrekторid E. Toots ja A. Nurmoja

Ladumisele antud 11. IX 1956. Trükkimisele
antud 27. XI 1956. Paber 54×84, ¹/₁₆. Trüki-
poognaid 4,25. Formaadile 60×92 kohaldatud
trükipoognaid 3,49. Arvutuspoognaid 2,84.

Trükiarv 2000. Tellimise nr. 1689.

Trükikoda «Bolševik», Viljandi,

V. Kingissepa t. 31/26.

Hind 70 kop.

1—17

70 kop.

A-21358

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00354047 5